
TUSSEN GEMEENSCHAP EN GEWELD

Aalst in **1914-1918**
de Groote Oorlog

EDUCATIEF DOSSIER

- 2 VERBODEN TE VERGETEN... LEREN UIT OORLOG
- 4 **WOI ALGEMEEN**
- 5 WOI ALGEMEEN
- 10 WEGWIJS IN WOI
- 14 TIJDLIJN
- 22 **AALST IN WOI**
- 23 TITELVERKLARING TENTOONSTELLING DOOR
PROF. DR. SOPHIE DE SCHAEPDRIJVER
- 25 TAFELS VAN HERDENKING
- 26 AALST IN DE BELLE ÉPOQUE
- 29 INVAL
- 33 BEZETTE STAD
- 39 DEPORTATIE
- 40 NASLEEP
- 41 HERDENKING
- 42 ZELF AAN DE SLAG MET HET BRONNENMATERIAAL
UIT DE TENTOONSTELLING
- 45 LEXICON
- 46 WEGWIJS IN 'AALST IN WOI'
- 51 COLOFON

VERBODEN TE VERGETEN... LEREN UIT OORLOG

HERINNERINGSEUCATIE

Het is van belang dat het verhaal van de oorlog omgebogen wordt naar een verantwoorde herinnering en een duidelijke vredesboodschap.

Herinneringseducatie is er dan ook op gericht om met jongeren na te denken over onze eigen verantwoordelijkheid in een democratische samenleving, waarin de fundamentele rechten en vrijheden gerespecteerd worden.

Specifiek aan **herinneringseducatie** is het uitgangspunt: de herinnering aan het verleden. Maar uiteindelijk staat wel het doel voorop. Het bestuderen van het verleden gebeurt niet louter om het verleden te kennen of te begrijpen, het gaat er vooral om wat wij uit het verleden kunnen leren. Het doel is 'respect', een begrip dat verder gaat dan 'tolerantie' of 'verdraagzaamheid'.

Het is werken aan een houding van **actief respect in de huidige maatschappij** vanuit de collectieve herinnering aan menselijk leed veroorzaakt door menselijke gedragingen als oorlog, intolerantie of uitbuiting. Leed dat niet vergeten mag worden.

In dit kader worden een aantal **educatieve projecten** gekoppeld aan de tentoonstelling.

DIGITAAL EDUCATIEF DOSSIER

Een **digitaal educatief dossier** laat leerkrachten toe reeds kennis te maken met het leven in Aalst, een bezette stad tijdens de Eerste Wereldoorlog. Ze kunnen online een reeks authentieke bronnen, zoals affiches, kranten, brieven en foto's raadplegen die in de tentoonstelling verwerkt zijn. Zo krijgen ze een beeld van de verordeningen in het Etappengebied, de voedselhulp, het patriottisme en activisme, de verplichte arbeid, e.a....

Het geheel vormt een ideale basis om een bezoek met de klas aan de tentoonstelling voor te bereiden.

WERKBLADEN MUSEUMBEZOEK

Om jongeren een leidraad te bieden bij het museumbezoek werd volgende ontwikkeld:

Een werkblad voor leerlingen uit het **secundair onderwijs** peilt vooral naar de **perceptie** van de jongeren t.o.v. de tentoonstelling en hun inlevingsvermogen bij het ontmoeten van een aantal gewone mensen in ongewone omstandigheden tot het nemen van eigen beslissingen over moeilijke en levensechte vraagstukken.

Leerlingen uit het **basisonderwijs** (8 tot 12 jarigen) ontdekken als **junior journalist** het harde bestaan in oorlogsgebied. Gewapend met pen en notitieboekje tekenen ze verzet aan tegen het nodeloze lijden in de wereld vroeger en vandaag.

Beide pakketten staan uiteraard ook ter beschikking van de individuele bezoeker.

VIDEOCLIP
“DIT? NEE, NOOIT MEER!”

<https://www.youtube.com/watch?v=w-6g7tCBHa4>

In het kader van herinnerings-educatie kregen op maandag 3 november 2014 de leerlingen van het **4e leerjaar** uit de Vrije Basisschool de Vlieger in **Hofstade** een geleid bezoek aan de tentoonstelling ‘**Tussen gemeenschap en geweld, Aalst in de Grote Oorlog 1914-1918**’.

In samenwerking met Mike Claeys van **Woord Omhoog** schreven de leerlingen hun impressies en gevoelens bij de expo in hun eigen woorden neer.

Hun **reflectie** resulteerde in deze **videoclip** die de ‘rappers’ opdragen aan alle gesneuvelden van WOI uit Hofstade die stredden voor onze vrijheid. Opdat dit nooit meer zou gebeuren...

“Dit? Nee, NOOIT MEER!”

*Er waren veel inwoners, armen en rijken.
Ze hadden bonnen om eten te bereiken.
De paarden waren voor de rijke mensen.
De oorlog was geen pretje en
daarom zijn er grenzen!
Ze hadden gasmaskers voor mosterdgas,
ze hadden echt niks meer, zelfs geen matras!*

***De oorlog in beeld voor groot en klein,
soldaten die afzien, kogels, pijn!
De oorlog in beeld voor groot en klein,
we hopen dat het nooit meer zo zal zijn!***

*De Duitsers zijn echt niet slim,
ze verloren in de ring.
Mensen vermoorden was echt hun ding,
de hoeden van de Duitsers waren bling bling.
De Duitsers deden echt hun ding!*

*We hebben de posters van de Duitsers gezien,
onze vrijheid was heel miniem.
Spelen op straat kon echt voordien.
De mensen hebben echt afgezien!*

*We hebben de beste bajonetten gezien,
er waren er wel meer dan tien.
De Duitsers waren zo te zien veel te sterk,
dat zie je op de foto van de kerk.*

*Er was geen eten, alles ging op bonnen.
Ook hier hadden de Duitsers weer gewonnen.
We hebben dit zeker niet verzonnen,
de Duitsers zijn dan weggezwoomen!*

LYRICS: DE RAPPERS VAN HET 4E LEERJAAR
UIT DE KLAS VAN JUF CHRIS

WOI
ALGEMEEN

WOI ALGEMEEN

I

DE AANLOOP NAAR HET CONFLICT

De Eerste Wereldoorlog is de eerste Europese oorlog die op wereldschaal wordt uitgevochten. De diepste wortels voor deze oorlog vinden we in het begin van de 19de eeuw.

Industrialisatie en koloniale expansie (19de eeuw)

De industriële revolutie zorgt voor een vernieuwing van de sociale structuur in de Europese samenleving en voor de opkomst van een aantal nieuwe sterke staten zoals Groot-Brittannië en Duitsland.

De Europese staten gebruiken grondstoffen en inkomsten uit hun kolonies om hun industrie verder te ontwikkelen en hun macht uit te breiden. In 1914 ligt 85% van de wereld onder Europees bewind. De koloniale expansie in de 2de helft van de 19de

eeuw en de groeiende profileringsdrang van verschillende Europese mogendheden is een ideale voedingsbodem voor een aantal conflicten in Europa en Azië, die uiteindelijk ook het Europese kruisvat doen exploderen.

De Frans-Duitse oorlog (1870-1871)

Sinds de Franse Revolutie is Frankrijk de belangrijkste militaire macht op het Europese vasteland. In de 2de helft van de 19de eeuw vrezden ze de groeiende nationalistische houding van de Duitse staten en de uiteindelijke eenmaking van Duitsland in 1871. In de visie van Graaf von Bismarck voor een verenigd Duitsland moeten de belangrijkste militaire tegenspelers op het vasteland (Oostenrijk en Frankrijk) uitgeschakeld worden. Dit leidt enerzijds tot de Pruisisch-Oostenrijkse oorlog die in 1866 beslecht werd in het voordeel van de Duitse staten. En anderzijds het Frans-Duitse conflict dat in 1871 beëindigd

wordt met de Vrede van Frankfurt. Dit laat een wrange nasmaak bij de Fransen. Ze moeten de industrieel belangrijke regio Elzas-Lotharingen afstaan aan Duitsland. Dit voedt een revanchegedachte die een belangrijk element blijkt in de aanloop naar de Eerste Wereldoorlog.

De Russisch-Japanse oorlog (1904-1905)

In het verre Oosten zorgt dezelfde expansionistische houding van Rusland voor een gewapend conflict tussen het Russische tsaristische rijk en het keizerrijk Japan. Het is de eerste oorlog waarin moderne militaire middelen zoals mortieren, granaten en machinegeweren ingezet worden en een directe voorloper van de Eerste Wereldoorlog.

De Balkanoorlogen (begin 20ste eeuw)

In een gewapend treffen in 1866 verslaan de Duitse staten onder leiding van

Pruisen de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije. Na deze nederlaag kan Oostenrijk de Hongaarse eis tot een grotere onafhankelijkheid niet langer negeren. Bij het Oostenrijks-Hongaars Compromis in 1867 wordt het land in 2 aparte staten opgedeeld met als grens de rivier de Leitha. Deze arbitraire opdeling negeert de Slavische bevolking. Een deel ervan bevindt zich nog in Oostenrijk en een ander deel in Hongarije. Ook Servië komt in opstand tegen de politieke en economische afhankelijkheid van Oostenrijk-Hongarije en ijvert voor een autonome Slavische staat in de Balkan die de Slavische volkeren verenigt. Rusland ziet hierin een kans om Oostenrijk-Hongarije te beteugelen en steunt Servië in dit streven.

Aan het begin van de 20e eeuw worden 2 Balkanoorlogen uitgevochten. Servië, Griekenland, Montenegro en Bulgarije vechten om hun eigen territorium uit te breiden. Ondersteuning van onder andere Rusland leidt tot een explosief even-

wicht op de vooravond van de Grote Oorlog. Servië komt als overwinnaar uit de strijd. Dit leidt tot spanningen met de naburige dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije en uiteindelijk ook tot de directe aanleiding voor WOI: de moord op Oostenrijkse kroonprins Franz Ferdinand in Sarajevo.

Een web aan allianties

Parallel aan de hoger beschreven conflicten voerden de politieke leiders van Europa een actieve alliantiepolitiek. De Europese mogendheden lijden aan een constante vrees dat hun land door vijandelijke mogendheden omringd zal worden. Na de Franse nederlaag in de Frans-Duitse oorlog vreest Duitsland voor Franse represailles. In 1873 sluiten Duitsland, de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie en Rusland daarom de Driekeizerbond af. Dit verdrag verzekert de partners van militaire steun indien één van hen wordt aangevallen.

Nauwelijks zes jaar later is de politieke situatie veranderd en sluiten Duitsland en Oostenrijk-Hongarije een nieuw verbond, de Tweebond, die beide partners moet behoeden tegen een aanval van Rusland. Omdat Italië zich bedreigd voelt door de expansionistische houding van Frankrijk

vraag het in 1881 om tot de Tweebond toe te treden. Hiermee is de Triple Alliantie of Driebond geboren.

De nieuwste machtsverhouding in Europa zet Groot-Brittannië, dat zich aanvankelijk niet liet verleiden tot het vormen van allianties, ertoe aan om de zaken opnieuw te evalueren. Om een blok te vormen tegen de Russische overmacht in het Verre Oosten en te anticiperen op de dreiging op haar kolonies, zoekt Groot-Brittannië in eerste instantie toenadering tot de Triple Alliantie. De tegengestelde belangen van Groot-Brittannië en Duitsland zijn echter niet te verzoenen en de onderhandelingen mislukken. In 1902 sluit Groot-Brittannië dan een alliantie met Japan tegen Rusland. In 1904 tekenen Frankrijk en Groot-Brittannië de Entente Cordiale die garandeert dat koloniale geschillen tussen beide landen zonder gewapend conflict uitgepraat zullen worden en beide partners verzekert van wederzijdse militaire steun bij een aanval vanuit de Triple Alliantie. In 1907 wordt er een Brits-Russische Entente afgesloten. Later datzelfde jaar worden alle onderlinge verdragen vervangen door de Triple Entente tussen Frankrijk, Groot-Brittannië en Rusland. De Duitsers zien hierin een grote bedreiging.

In de Eerste Wereldoorlog wordt de aanduiding Entente gebruikt om de geallieerde troepen aan te geven: het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Rusland (tot 1917), Italië (vanaf 1915), België, Servië, Montenegro, Andorra en de Verenigde Staten (vanaf 1917). Daar tegenover stonden de Triple Alliantie of de Centralen: Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Bulgarije en het Ottomaanse Rijk (Turkije).

2

HET BEGIN VAN DE EERSTE WERELDOORLOG

Het hoger geschetste kruitvat van gespannen internationale relaties heeft slechts een vonk nodig om tot explosie te komen. Op 28 juni 1914 brengen de Oostenrijkse aartshertog en troonopvolger Franz Ferdinand en zijn vrouw een bezoek aan Sarajevo, de hoofdstad van de provincie Bosnië-Herzegovina. De provincie maakt deel uit van de Oostenrijkse-Hongaarse dubbelmonarchie. Servië echter vindt dat Bosnië-Herzegovina bij hun land gevoegd moet worden om alle Slavische volkeren van de Balkan weer in één natie te verenigen. Dit leidt al enkele jaren tot groeiende conflict-

situaties. De Bosnische student Princip en enkele kompanen, opgeleid door de terroristische groepering 'de Zwarte Hand', trekken begin juni 1914 naar Sarajevo om er de aartshertog te vermoorden. De eerste poging met een handgranaat mislukt, maar even later kan Princip de aartshertog en zijn vrouw alsnog dood schieten.

Bijna een maand nadien stelt Oostenrijk-Hongarije een ultimatum aan Servië. Servië besluit het eisenpakket te aanvaarden, maar ze willen geen Oostenrijkse onderzoekscommissie naar de moord op Servisch grondgebied toelaten. Als reactie op die weigering verklaart Oostenrijk-Hongarije de oorlog aan Servië op 28 juli 1914.

Het netwerk van allianties en verbonden zorgt voor een sneeuwbal-effect. In een week tijd zijn de meeste Europese landen in een internationaal conflict verwikkeld dat niemand nog kan of wil stoppen. Op 30 juli kondigt de Russische tsaar een algemene mobilisatie af om bondgenoot Servië bij te staan. Hierop reageert Duitsland, bondgenoot van Oostenrijk-Hongarije, door op 1 augustus Rusland de oorlog te verklaren. Nog diezelfde dag bezetten Duitse troepen

Luxemburg. Op 2 augustus vraagt de Duitse overheid koning Albert I een vrije doortocht door België om Frankrijk in de rug aan te vallen. Op 3 augustus weigert de koning dit verzoek, nadat hij bevestiging krijgt van gewapende steun van Groot-Brittannië en Frankrijk. Als antwoord hierop verklaart Frankrijk Duitsland de oorlog en op 4 augustus schenden de Duitse troepen de Belgische neutraliteit door zonder toestemming toch de grens over te steken. Dit is voor het Verenigd Koninkrijk het moment om Duitsland de oorlog te verklaren. Europa is een totale territoriale oorlog terecht gekomen.

3

HET DUITSE VON SCHLIEFFEN PLAN EN HET FRANSE PLAN XVII

De hoofdrolspelers Duitsland en Frankrijk leven sinds de afloop van de Frans-Duitse oorlog op gespannen voet met elkaar. Beiden hebben een strategisch plan uitgedacht dat in geval van oorlog voor een snelle overwinning moet zorgen. Voor Duitsland is dit het plan von Schlieffen. Omdat Frankrijk en Rusland bondgenoten zijn, voorziet Duitsland een oorlog op twee

fronten: een Westelijk front aan de Franse grens en een Oostelijk front aan de Russische grens. Het plan von Schlieffen beoogt een snelle doorbraak op het Westelijk front door vanuit België eerst Frankrijk in de rug aan te vallen. Nadien zou Rusland volgen. De uitvoering van het von Schlieffen-plan in 1914 mislukt, onder andere door het Belgisch verzet dat tijdswinst oplevert voor de Fransen.

De doelstelling van plan XVII, het Franse plan voor een eventuele oorlog met Duitsland, is het heroveren van de regio's Elzas en Lotharingen. Daartoe stelt Frankrijk vier legers op in naburige regio's Metz en Thionville. Een vijfde leger zal als reserve in Noord-Frankrijk gelegerd worden. Frankrijk is immers overtuigd dat Duitsland niet vanuit het neutrale België zal durven aanvallen, omdat dit tot een schending van het Verdrag van Londen en dus tot een openlijke oorlog tussen Duitsland en Groot-Brittannië zou leiden. Duitsland beschouwt het verdrag van Londen echter slechts als een vodge papier en rekent juist op een onderverdedigde Frans-Belgische grens. Een samenloop van omstandigheden zorgt voor een stokkende Duitse opmars waardoor Parijs gespaard blijft en België vier jaar lang frontgebied zal blijven.

4

AUGUSTUS - OKTOBER 1914: BELGIË WORDT ONDER DE VOET GELOPEN

De Duitsers steken op 4 augustus 1914 de Belgische grens over. Op 12 augustus komt het aan de Gete tot de slag bij Halen. De Belgische soldaten verdedigen zich met vuurwapens tegen de Duitse cavalerie*. Bij deze slag vinden meer dan 400 paarden de dood. Het toont meteen aan dat bij moderne oorlogsvoering de cavalerie heeft afgedaan.

Vanaf 5 augustus wordt de stad Luik belegerd. Op 15 augustus valt het laatste van de 12 forten rond de stad. De zware houwitsers* van de Duitsers hebben een ongeziene vernielingskracht. De Britten, die de neutraliteit van België waarborgen, komen België al vlug te hulp.

De Duitse opmars verloopt trager dan gehoopt. De Duitsers verwachten de felle Belgische tegenstand niet. Omdat de uniformen van de Belgische manschappen soms moeilijk te herkennen zijn, denken de Duitsers dat ze door 'burgers' beschoten worden. In Dinant, Aarschot en Leuven

worden daarom massaal burgers terechtgesteld. De Duitsers worden nu bij de Geallieerden afgeschilderd als echte barbaren. Vooral in Groot-Brittannië melden vrijwilligers zich met duizenden.

Het niet inneembaar geachte Antwerpen valt in oktober 1914. Naar schatting 1,6 miljoen Belgen slaan op de vlucht. Bijna 1 miljoen van die vluchtelingen trekt naar Nederland, dat erin slaagt om vast te houden aan zijn neutraliteit. Zowel de Duitsers als de Britten hebben strategische voordelen bij de Nederlandse neutraliteit. De Nederlandse havens kunnen niet door de duikboten van de Duitse marine worden gebruikt en omgekeerd is een geallieerde aanval in de rug van Nederland onmogelijk. Voor het Duitse keizerrijk is Nederland bovendien belangrijk voor de voedselvoorziening en de aanvoer van materiaal via de toegankelijke havens en de Rijn.

Tegen het einde van 1914 keren ongeveer 900.000 Belgische vluchtelingen vanuit Nederland terug naar hun land. De overige 100.000 Belgische vluchtelingen zitten voor de duur van de oorlog in Nederland verspreid. Zij die niet in hun eigen levensonderhoud kunnen voorzien, worden

samengebracht in verschillende vlucht-
oorden en opgevangen door de Nederlandse
regering en bevolking.

Na de val van Antwerpen haasten de
fel verzwakte Belgische troepen zich naar
de laatste natuurlijke barrière: de IJzer. In
een ultieme poging om een stuk Belgische
bodem te vrijwaren van de Duitse bezet-
ting, vraagt Koning Albert I zijn soldaten
om zich achter de IJzer op te stellen en daar
stand te houden.

5

WERELDOORLOG I WORDT EEN LOOPGRAVENOORLOG

Midden oktober 1914 vormen de
IJzer en het kanaal naar Ieper de Belgische
verdedigingslinie tegen de oprukkende
Duitsers. Op 18 oktober bereiken zij de IJzer
en barst de strijd los. De Duitsers slagen erin
om op enkele plaatsen de IJzer over te
steken. Beschietingen herleiden de stad
Diksmuide tot puin.

De geallieerden slagen echter in hun
opzet. De Duitse opmars valt stil aan de
IJzer. Het Duitse von Schlieffen-plan mislukt

definitief, dankzij het water. In het verleden
was in de IJzervlakte al vaak de verdedi-
gingstactiek van de onderwaterzetting
toegepast. Een eerste poging om dit ook nu
opnieuw te doen lukt maar half. Wanneer
op aangeven van schipper Hendrik Geeraert
op 29 oktober ook de schuifdeuren van de
Noordvaart worden opengedraaid, stroomt
er wel voldoende water landinwaarts. De
oude verdedigingstruc blijkt bijzonder
effectief. De Duitsers kunnen in die sector
niet meer vooruit en op 30 oktober stopt de
Duitse aanval bij de IJzer.

Wat later valt ook het front definitief
stil aan de Franse Marne. Iedereen graaft
zich aan beide zijden in in loopgraven en
andere versterkte posities voor een
verschrikkelijke stellingoorlog* die uitein-
delijk 4 jaar zal duren.

Aan het eind van 1914 loopt het
westelijke front vanaf Nieuwpoort onafge-
broken tot aan de Frans-Zwitserse grens.
Langs de hele frontlijn liggen loopgraven
van waaruit de legers elkaar beschieten.
Alles samen 40.000km. Prikkelraad,
ongedierte, ziektes, vochtigheid en koude
maken het front tot een hel. Later komen
daar ook nog gifgas, vliegtuigen, vlammen-
werpers en tanks bij. Terwijl de loopgraven-
oorlog doorgaat, proberen beide kampen af

en toe een doorbraak te forceren. Dit leidt
tot enorme veldslagen met honderd-
duizenden doden zoals tijdens de slag om
Verdun, de slag bij de Somme en de drie
veldslagen om Ieper.

Er is niet alleen een Westelijk front.
Er wordt ook gevochten in het Oosten aan
het Russische front, het Turkse front en
in de Dolomieten bij de Italiaanse grens.
Tenslotte woedt de strijd ook in een aantal
Afrikaanse kolonies (Kameroen, Namibië).
De hele wereld is betrokken.

6

VIER JAAR OORLOG AAN HET WESTELIJK FRONT IN EEN NOTENDOP

1914

De Duitsers worden tot staan
gebracht aan de IJzer en de Marne. De oorlog
is niet voorbij met Kerstmis zoals velen in
het begin dachten en hoopten.

1915

Britten en Fransen proberen door te
breken. De Duitsers gebruiken voor het
eerst vlammenwerpers aan het Franse

front. Bij de 2de slag bij Ieper wordt door de
Duitsers voor het eerst chloorgas gebruikt.

1916

De Duitsers proberen bij Verdun
door te breken. Deze veldslag duurt 10
maanden en brengt Frankrijk aan de rand
van de afgrond. Aan beide kanten sneuvelen
tienduizenden soldaten. Om de druk op
Verdun te verminderen, beginnen Franse
en Britse legers een aanval aan de Somme,
waarbij voor het eerst enkele tanks
worden ingezet. De aanval wordt een
fiasco, vooral voor de Britten die tijdens de
eerste dag reeds 60.000 man verliezen:
gedood, gewond, vermist of krijgsgevangen
gemaakt. Aan het einde van 1916 zijn de
verliezen aan beide kanten enorm groot.

1917

Om de toevoerlijnen van wapens en
voorraden van de geallieerden af te snijden,
voert Duitsland een onbeperkte duikboten-
oorlog. Ook neutrale handelsschepen
worden zonder verwittiging getorpedeerd*.
Om die reden verklaren ook de Verenigde
Staten in april 1917 de oorlog aan Duitsland.
De eerste Amerikaanse troepen komen
echter pas in 1918 in actie.

Tijdens het Nivelle-offensief aan de Chemin des Dames lijdt Frankrijk zinloze verliezen. De Franse troepen staken: ze willen het vaderland wel verdedigen, maar niet meer onbezonnen aanvallen. De muiterij wordt de kop ingedrukt door het uitspreken van doodsvonnissen, waarvan een aantal ook daadwerkelijk wordt voltrokken. De legerleiding gaat echter ook in op sommige soldateneisen zoals een betere verlofregeling en een betere voeding.

Na de ontploffing van 19 dieptemijnen onder Duitse stellingen forceren de Britten begin juni een doorbraak bij Mesen. Vanaf augustus gaat het Britse offensief verder met de 3de slag bij Ieper en de verovering van Passendale met als gevolg enorme verliescijfers aan beide kanten voor slechts 8 km terreinwinst.

Een tekort aan grondstoffen, voedsel en brandstof versterkt de oorlogsmoeheid bij soldaten en bevolking.

Door de Oktoberrevolutie* verdwijnt Rusland uit de strijd. De Russische Voorlopige Regering die de oorlog tegen Duitsland wil verder zetten wordt afgezet en de Bolsjewieken, onder leiding van Lenin, grijpen de macht. In april 1917 smok-

kelen de Duitsers Lenin, die al jaren in ballingschap in Duitsland leeft, terug in Rusland binnen, in de hoop de Russen te verzwakken. De veranderingen die Lenin bij zijn aankomst in april eist – waaronder vrede met Duitsland – worden na de Oktoberrevolutie doorgevoerd en Rusland begint aan zijn communistische tijdperk.

1918

In maart wordt de vrede tussen Rusland en Duitsland getekend in Brest-Litovsk en stopt de oorlog dus aan het Oostelijk front. Duitsland brengt massaal troepen over van het Oostelijk front naar het Westen.

In de hoop te winnen voordat de Amerikanen eraan komen, start Duitsland in april een groot lenteoffensief. De Britten ontruimen Ieper en de Duitsers veroveren de Kemmelberg. Maar vanaf juni komen er per dag 10.000 Amerikaanse soldaten bij. De Duitsers verliezen langzaam hun numerieke overwicht en het initiatief komt bij de geallieerden te liggen. In juli worden de Duitse troepen tot staan gebracht.

Met de steun van de Amerikanen lanceren de geallieerden verschillende aanvallen bij Amiens, de Argonne en de Maas.

In september volgt een geallieerde doorbraak in Vlaanderen en aan het Franse front. De Duitsers zijn de oorlog grondig beu. Onder matrozen van de marinebasis in Kiel breekt muiterij uit. Onlusten, ontstaan door voedseltekorten, verspreiden zich snel over Duitsland. Keizer Wilhelm II vlucht naar Nederland en krijgt asiel in Amerongen.

Op 11 november wordt – na 1568 dagen oorlog – een wapenstilstand ondertekend.

7

GEWONDEN EN SLACHTOFFERS

Tijdens de Eerste Wereldoorlog raken ongeveer 20 miljoen mensen gewond. In totaal zijn er 10 miljoen dodelijke slachtoffers, vooral soldaten. De Europese jeugd is gedecimeerd. Onder de soldaten waren immers heel wat jonge mannen. Veel vrouwen, kinderen en oudere mensen bleven dus over zonder kostwinner, vader...

In 1918-1919 eist de Spaanse griep echter meer slachtoffers dan de gehele oorlog samen. Naargelang de bron schat men dat deze vernietigende griep epidemie wereldwijd 20 tot 100 miljoen mensen doodt.

8

HET VERDRAG VAN VERSAILLES EN DE KIEMEN VOOR WOII

Na de oorlog sluiten de geallieerden het Verdrag van Versailles in 1919. Ze hertekenen de Europese kaart en wijzigen de machtsverhoudingen. De wapenstilstand en de vredesverdragen die naderhand afgesloten werden, vormden al onmiddellijk de kiem voor de Tweede Wereldoorlog. De zware schuldenlast die bij Duitsland werd gelegd, het ontnemen van delen van haar industrie, het ontnemen van haar kolonies, ... Alle maatregelen resulteerden uiteindelijk in een reactie van nationalistische eenheid bij het Duitse volk. Dit op zijn beurt was de ideale voedingsbodem voor ideologieën zoals het nazisme.

Deze tekst in een samenvatting op basis van volgende bronnen:

Toetssteen '14-'18 – lesmap
van de Provincie West-Vlaanderen

De Grote Oorlog in de Westhoek,
folder van Westtoer, West-Vlaams provinciebedrijf
voor Toerisme en Recreatie

Inspiratiebundel brugge1418.be

** U vindt de woordverklaringen
in het bijgevoegd lexicon.

WEGWIJS IN WOI ALGEMEEN

In het kader van de herdenking van WOI werden er recent veel educatieve projecten ontwikkeld en publicaties uitgebracht. Voor meer informatie om je lessen voor te bereiden of voor eigen onderzoek kan je deze uitgebreide bibliografie en de lijsten met archieven, documentatiecentra of onderzoeksinstituten, informatieve websites en educatieve weblinks, documentaires en leestips raadplegen. Een aparte bibliografie met linken specifiek gericht naar Aalst werd eveneens opgenomen.

Deze bibliografie beoogt geen volledig overzicht, maar wil je inspiratie bieden in de klas.

ARCHIEVEN, DOCUMENTATIECENTRA OF ONDERZOEK SINSTITUTEN:

Dienst voor de Oorlogsslachtoffers, Brussel
www.warvictims.fgov.be

Imperial War Museum, Londen
www.iwm.org.uk

In Flanders Fields Museum, Ieper
www.inlandersfields.be

Instituut voor Publieksgeschiedenis, Gent
www.ipg.ugent.be

Legermuseum, Brussel
www.klm-mra.be

Nationaal Instituut voor Oorlogsinvaliden,
Oudstrijders en Oorlogsslachtoffers
www.inig.be

Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie,
Amsterdam
www.niod.knaw.nl

Stichting voor de Eigentijdse Herinnering
www.fmc-seh.be

Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en
Hedendaagse Maatschappij -
www.cegesoma.be

International Society for First World War Studies
www.firstworldwarstudies.org

Collectif de recherche internationale et de débats sur la
guerre de '14-'18, Frankrijk
www.crid1418.org

Clio Online - Themaportal I. Weltkrieg, Duitsland
www.erster-weltkrieg.clioonline.de

Historial de la Grande Guerre, Peronne
www.historial.org

Online Encyclopedia of Mass Violence
www.massviolence.org

C07 Erfgoedcel
www.westhoekverbeeldt.be
www.historischekranten.be

Projectvereniging BIE
www.veertienachtien.be
www.erfgoedbankmidwest.be
www.versteendegetuigenissen.be

INTERESSANTE WEBSITES:

<http://www.wegwijzerwoi.be/>

<http://www.100jaargrooteoorlog.be/>

<http://www.be14-18.be/nl>

<http://www.herinneringseducatie.be/>

www.klasement.be/herinneringseducatie

www.woi.be

www.expo14-18.be

<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>

www.ryckeveld.be

www.ijzertoren.org

<http://virtueletentoonstelling.1418herdacht.be>

<http://www.kindereninbezetgebied.be/>

<http://www.martelaarsteden.be/>

www.vvlg.be

<http://histoforum.net>

<http://www.vlaamsbrabant14-18.be/nl>

<http://www.inlandersfields.be/nl/namenlijst>

www.europeana1914-1918.eu/en/contributions/879

<http://nooitmeeroorlog.be>

<http://www.scheldeland.be/nl/pagina/groote-oorlog>

EDUCATIEVE WEBLINKS

<http://www.wol.be/nl/netwerk/educatie/toets-steen-14-18>

<https://easier1418.wordpress.com/2014/12/01/nieuwe-app/>

<http://historiagora.tripod.com/W.O.I/wo0.htm>

<http://www.isolat.org/IMG/pdf/levenendood.pdf>

<http://www.warveterans.be/herinneringseducatiescholen/te-jonglidmenu->

http://www.kleurbekennen.be/sites/files_klb/documents/inspiratiebundel%202014-18%20100%20jaar%20herdenking%20van%20Den%20Grote%20Oorlog.pdf

<http://www.west-vlaanderen.be/genieten/cultuur/ontlenen/uitleendienst/kunstkoffers/Documents/handleiding%20leerkrachten.pdf>

<http://www.100jaargrooteoorlog.be/nieuws/beleef-maries-groote-oorlog>

<http://auschwitz.be/index.php?Itemid=490>

<http://www.bieterf.be/lager-onderwijs>

www.boekenzoeker.org/acht/page.aspx?q=boeken&taid=120

<https://bezoekers.brugge.be/inspiratiebundel-14-18>
http://www.west-vlaanderen.be/genieten/Cultuur/erfgoed/streekgerichteprojectenengebiedswerking/oorlog_vrede/Pages/vredeseducatie.aspx

http://www.leesplein.nl/LL_plein.php?hm=1&sm=1&id=10704&utm_source=abonnees_jeugd_en_jongeren_v081013&utm_medium=email&utm_campaign=nieuwsbrief_jeugd_en_jongeren_januari_2014_23808

<http://www.katho.be/apps.aspx?smid=2494>

<http://www.katho.be/download/2rootje%20%20%20Voorbij%20de%20oorlog.pdf>

<http://www.katho.be/page.aspx?smid=3485>

<http://www.katho.be/page.aspx?smid=3527>

<http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/geschiedenis/128701-wo-i-welke-dieren-speelden-een-rol.html>

<http://www.hetvirtueeleland.be/cag/index.php/exhibits/show/eerstewereldoorlog>

<https://sites.google.com/site/hetverhaalvandegrooteoorlog>

http://uba-bnb.dpc.uba.uva.nl/record/MM01B_D127745:oorlogskookboek

<http://geshemkringoh.weebly.com/koken-zaals-in-woi.html>

<http://www.wereldoorlog1418.nl/kookboek>

<http://www.boterbijdeviswol.be>

<http://www.hetvirtueeleland.be/exhibits/show/eerstewereldoorlog/>

http://www.oost-vlaanderen.be/public/onderwijs/vorming/onderwijsflankerend/Wedstrijd_klasprojecten_WOI/

BEWEGEND BEELD

www.film-en-geschiedenis.ugent.be

<http://ineuropa.vpro.nl/jaren/>

<http://depretshow.ketnet.be/gebeurtenis/wereldoorlog-i>

<http://www.ketnet.be/kijken/kleine-handen-een-grote-oorlog>

http://www.schooltv.nl/beeldbank/clip/20071126_wereldoorlog01

http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/project20142018/00_101014_WOI_InEenNotendop

<http://deredactie.be/cm/vrtnieuws/14-18>

<http://www.cobra.be/cm/cobra/projecten/wereldoorlog>

www.deulys.com

www.invlaamsevelden.be

www.schooltv.nl/beeldbank

Duizend soldaten; fragment over 11 november
<https://www.youtube.com/watch?v=FaTGICnM7bc;>

Documentaire reeks Ten Oorlog
https://www.youtube.com/watch?v=fWuR_-IZoE;

Belgische vluchtelingen in Nederland
<https://www.youtube.com/watch?v=IVflog88g3SQ;>

<http://www.hetklokhuis.nl/algemeen/Het%20Klokhuis%20maakt%20geschiedenis/Eerste+Wereldoorlog>

<http://www.site4school.eu/beeldmateriaal-over-de-eerste-wereldoorlog>

<https://www.facebook.com/bravelittlebelgium>

KRANTEN

<http://www.historischekranten.be>

www.tenmandere.be/krantenstart.html

www.viaa.be

<http://www.wablift.be/krant/archief/2009-05-27/2013-11-13/0/0/oorlog>

<http://warpress.cegesoma.be/nl/node/8940>

www.deoorlogskranten.be

<http://www.vlaamse-erfgoedbibliotheek.be/dossier/abraham/abraham>

<http://www.erfgoedinzicht.be>

www.europeana-newspapers.eu

SPOTPRENTEN EN CARTOONS

<http://histoforum.net/prentendoos/wo1.htm>

http://www.geschiedenisplein.nl/website/image/stories/Albert_Hahn_Eerste_Wereldoorlog.pdf

FOTO'S

www.europeana-collections-1914-1918.eu/

www.westhoekverbeeldt.be

www.beeldbankwest-vlaanderen.br

www.erfgoedplus.be

PROPAGANDA

<http://histoforum.net/eerste/propaganda.htm>

[http://pelckmans.be/docupload/MW6_odon_HL_kopieer.pdf\(pp16-17\)](http://pelckmans.be/docupload/MW6_odon_HL_kopieer.pdf(pp16-17))

http://www.geschiedenisplein.nl/website/images/stories/mad_brute.pdf

<http://www.ww1-propaganda-cards.com/>

VANDAAG

www.hetgeheimvanyoussef.be/educatief.html

<http://conflictenteller.nl>

<http://terf.kindereninbezetgebied.be/oorlog-vandaag>

www.kleurbekennen.be

www.jeugdrodekruis.be/JRK/index/JRK_Aanbod/Vluchtelingen.html?opl=

<http://www.tumult.be/>

<https://www.aivl.be/subthema/universele- verklaring-van-de-rechten-van-de-mens- eenvoudige-versie/84>

<http://www.unicef.be/nl/leerkrachten/>

BOEKEN* WOI

[*http://www.woi.be/ned/mainnav.html](http://www.woi.be/ned/mainnav.html)
(literatuur) een boeken- en CD-overzicht met betrekking tot het thema 'Wereldoorlog I in de Westhoek'. Van elk boek is er een fiche met meer informatie en een illustratie.

<http://www.boekenzoeker.org/>
8 tot12, thema oorlog

Een greep uit de boeken die 'onlangs' verschenen zijn.

KINDER- EN JEUGDLITERAATUUR NON-FICTIE

ADAMS S. EN CRAWFORD A. (2011)
De Eerste Wereldoorlog (Ooggetuigen)
MEMPHIS BELLE, 72P.

BARNARD B. EN VAN ISTENDAEL G. (2012)
Een geschiedenis van België (p. 218-249)
AMSTERDAM/ANTWERPEN, ATLAS, 230 P.

CHIELENS W. (2006)
De kijkkast van Kobe: een blik op de Eerste Wereldoorlog
HASSELT, CLAVIS, 94 P.

CHIELENS W. (2012)
Het droommuseum van Dre, Veurne
UITGEVERIJ HANNIBAL, 112 P.
DE LAERE L. (2014)
Oorlogspost
MANTEAU, ANTWERPEN, 128 P.

ELIA D. (2011)
Grote veldslagen
MECHELEN, BAKERMAT, 120 P.

VAN DAELE H. (2005)
Een geschiedenis van Vlaanderen (p. 161- 174)
TIELT, LANNOO, 232 P.

VERLEVEN K. (2002)
1914-1918 De Eerste Wereldoorlog uitgelegd aan jongeren:
alle grote gebeurtenissen van Sarajevo tot Verdun
TIELT, LANNOO, 134 P.

WOOLF A. (2014)
Wees blij dat je geen soldaat in W.O.I bent!
LEIDSCHENDAM, NBD BIBLION, 32 P.

KINDER- EN JEUGDLITERAATUUR FICTIE

DAVIDE C. EN OPBROUCK W. (2012)
De vijand
LEUVEN, DAVIDSFONDS, 62 P.

DE BEL M. (2013)
Ule
MANTEAU, ANTWERPEN, 441 P.

DIERICKX K. (2013)
De grote verliezer
ABIMO, SINT- NIKLAAS, ABIMO, 350 P.

FOREMAN M. (2000)
War game
MECHELEN, BAKERMAT, 70 P.

LAGROU P. (2013)
Milans groote oorlog
HASSELT, CLAVIS, 144P.
<http://www.milansgrootoorlog.be>

LEYSEN A. E.A. (1999)
Kom vanavond met verhalen
MECHELEN, BAKERMAT, 413 P.

MORPURGO M. (2005)
Het allermooiste kerstgeschenk
ANTWERPEN, FACET, 48 P.

MORPURGO M. (2011)
Warhorse
MECHELEN, BAKERMAT, 148 P.

PULLENS E. (2010)
Waar ik woon is het oorlog.
Verhalen van kinderen in oorlogsgebieden
ALKMAAR, UITGEVERIJ KLUITMAN, 138 P.

TIJSINGER E. (2011)
De verdwenen bedelarmband
MAASSLUIS, COMPAAN UITGEVERS, 303 P.

SAMSON M. (2009)
Haal de oorlog uit het kind
HASSELT, CLAVIS, 96 P.

SAX A. (2013)
Het meisje en de soldaat
WIELSBEKE, DE EENHOORN, 92 P.

SINAEVE W.
Het kind van de Westhoek
WIELSBEKE, DE EENHOORN, 76 P.

STALFELT P.(2006)
Geweldboek
DE GROENHAZENPERS, 27 P.
http://jeugdboekenweek.be/2010/Lestips_2010.pdf
p. 75 e.v.

VAN CAMPENHOUT H. (2006)
Voetballen of vechten
LEUVEN, DAVIDSFONDS, 80 P.

VANDEN HEEDE S.(2004)
Donderkop
TIELT, LANNOO, 95 P.

VAN DER LINDEN (2014)
De grote oorlog
TIELT, LANNOO, 36P.

VAN LEEUWEN J.(2010)
Toen mijn vader een struik werd
AMSTERDAM-ANTWERPEN, QUERIDO, 104 P.

VERREYDT D.
Niet welkom
HASSELT, CLAVIS, 151 P.

VOLWASSENENLITERAATUUR

ADRIAENSSENS, I. (2009)
Odon, oorlogsdagboek van een ijzerfrontsoldaat **
TIELT: LANNOO, 143P.

** In dezelfde serie zijn nog enkele dagboeken verschenen:
<http://www.lannoo.be/categorie/geschiedenis/all?page=1>

ALLEGAERT P. (2013)
Oorlog & Trauma
HANNIBAL, VEURNE, 192 P.
<http://www.oorlogentrauma.be/>

CHIELENS P. EN DENDOOVEN D (2008)
Wereldoorlog I, vijf continenten in Vlaanderen
TIELT, LANNOO, 191 P.

DE GEEST M.(2013)
Brave little Belgium
MANTEAU, ANTWERPEN, 384 P.

DECLERK R. (2013)
Beleef elke dag uit Wereldoorlog I
LEUVEN, DAVIDSFONDS

DE SCHAEPDRIJVER S. (2013)
De Groote oorlog
UITGEVERIJ ATLASCONTACT, AMSTERDAM, 383 P.

DE KEYZER D. (2013)

Nieuwe meesters, magere tijden. Eten en drinken tijdens de Eerste Wereldoorlog

UITGEVERIJ VAN HALEWIJCK, LEUVEN, 376 P.

<http://pluvmagazine.knack.be/nl/011-931-Eten-en-drinken-tijdens-WO1.html>

Philips F. (2013)

14-18 op zee. Belgische schepen en zeelui tijdens de grote oorlog

Tielt, Lannoo, 191 p.

Gysel A., Dokter L. (2012)

Dagboek van een arts

Tielt, Lannoo, 159 p.

Govaerts B. en Langley A (2013)

Kassa ! Kassa ! Reclame in de Eerste Wereldoorlog
Leuven, Davidsfonds, 205p.

Hauben A. en Spaey J.(2013)

Ten oorlog: een reis langs het front van WO I
Antwerpen, De Bezige Bij, 269 p.

Langley A en Langley N.(2012)

De grote oorlog voor kleine kinderen.

Heldenmoed in beeld

Leuven, Davidsfonds, 150 p.

Meert D. (2013)

Aalst 1914 - 1918. Het leven in een stad onder Duitse bezetting

352 p.

Schoeters S. (2013)

Het ansicht van de Grote Oorlog. WO I in 303 postkaarten

Leuven, Davidsfonds, 206 p.

Schoeters S. (2011)

De Grote Oorlog, toen en nu. W.O. I in monumenten en begraafplaatsen

Leuven, Davidsfonds, 273 p.

Van Damme P.(2013)

Vriend over vijand, de Grote Oorlog in spotprenten
Tielt, Lannoo, 348p.

Vanoutrive PH. (2011)

De allerlaatste getuigen van WO I
Tielt, Lannoo, 331 p.

STRIPS

Adriaenssens. I. P.(2011)

Afspraak in Nieuwpoort,

Tielt, Lannoo, 128 p.

Adriaenssens. I. P.(2013)

Elsie en Mairie - Engelen van Flanders Fields

Tielt, Lannoo

Rehr H. (2014)

Gavrilo Princip

Bloann, 232 p.

Tardi, J. & Verney,J-P.(2010)***

De grote slachting 1914 - 1919

Casterman, Brussel, 2010

*** <http://historischestrips.blogspot.be/2009/01/1900-1945.html> informatieve site over historische strips

HANDBOEKEN WERELDORIËNTATIE (BASISONDERWIJS)

Ankers 5: de tijd van de volkeren

Curieuzeneuzen 3: Thema 'Ruzie of oorlog'

Het verhaal van 'De Grote Oorlog' (die Keure)

Histo.mundo 3, 4 en 6: focusthema 5

Mikado (thema): De wereldoorlog van Odon

Op verkenning: De Grote Oorlog (Van In)

Piramide 5a thema 2: Mensen rondom ons

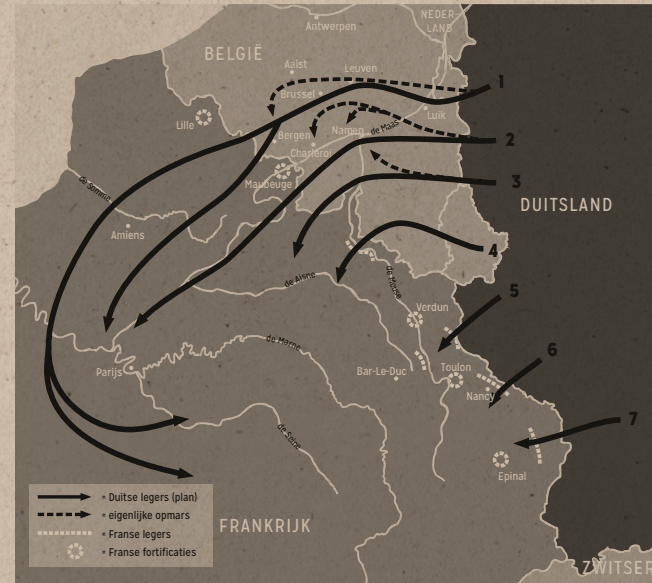
Speurders onderweg in de tijd 5 (p.61 e.v.) en 6 (p. 126 e.v.)

Wereldkuren: Reis door de tijd

(Van industrialisatie tot WO)

ALLIANTIES VOOR DE OORLOG

HET DUITSE VON SCHLIEFFENPLAN

In 1905 stelt de Duitse stafchef Alfred von Schlieffen een aanvalsplan op voor de oorlog in het westen. Dit plan betreft het neutrale België in de oorlog.

FEITEN MET WITTE DATUM hebben betrekking op WO1 op wereldniveau

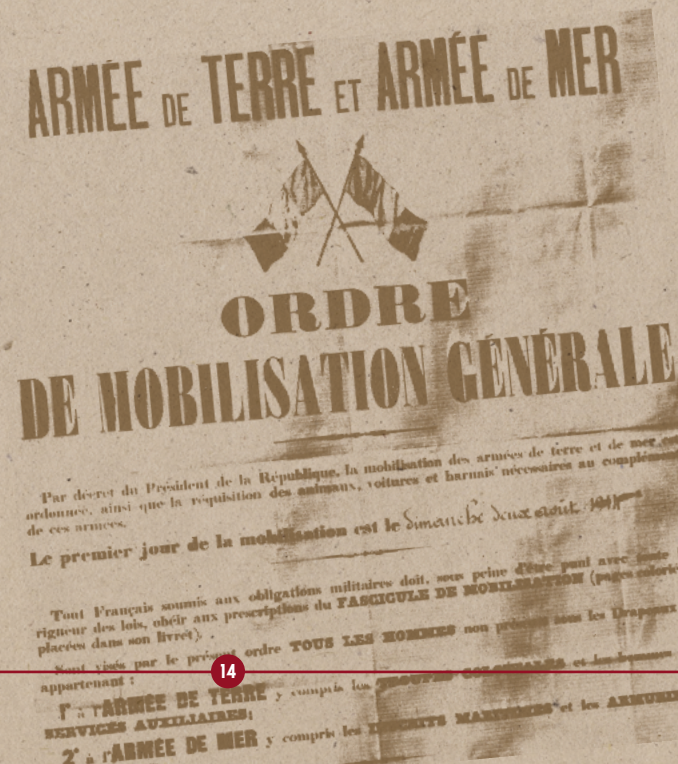
FEITEN MET RODE DATUM vonden plaats in Aalst

28 JUNI 1914
Franz Ferdinand wordt vermoord

28 JULI 1914
Oostenrijk-Hongarije verklaart Servië de oorlog

DUITSE INVAL IN BELGIË EN OPMARS NAAR FRANKRIJK

In de ochtend van 4 augustus 1914 valt het Duitse leger België binnen bij Luik. Het Belgische leger biedt weerstand; de Franse en Britse troepen proberen de opmars te stoppen. De oorlog is nog niet verzand in een stellingenslag: een bewegend front met heftige botsingen - Luik, Namen, Charleroi, Bergen, ... - verschuift van oost naar west.

DE DUITSE OPMARS IN HET WESTEN KOMT TOT STILSTAND

In de tweede week van september slagen de Franse troepen erin, de Duitse troepen bij de rivier de Marne tegen te houden. Daarna proberen beide kampen elkaar noordwaarts te overvleugelen. Tegen het midden van oktober is het actieve front verschoven naar de Ieper-Ijzerlijn in Vlaanderen. Franse, Britse en Belgische troepen hebben er postgevat. De Duitse troepen vallen vergeefs aan. De verliezen zijn aan beide zijden groot. Tegen het midden van november 1914 ligt het westelijke front van de Noordzee tot aan de Zwitserse grens vast. In de volgende jaren zal er weinig verandering in komen.

De "bewegingsoorlog" in het westen is voorlopig ten einde. Het is de meest moordende fase van de oorlog: op het eind van het jaar blijkt 1914 het bloedigste jaar uit de wereld-geschiedenis tot dan toe.

Gezien de oorlog een industriële oorlog is, telt massaal de wapenmacht. Daarbij is de defensieve vuurkracht doorslaggevend. Dit verklaart waarom, ondanks verschillende pogingen tot doorbraak, het front bijna vier jaar lang muurvast blijft.

AUGUSTUS 1914

SEPTEMBER 1914

OKTOBER 1914

NOVEMBER 1914

DECEMBER 1914

JANUARI 1915

FEBRUARI 1915

MAART 1915

2 AUGUSTUS 1914

Duitsland eist vrije doortocht doorheen het neutrale België

3 AUGUSTUS 1914

De Belgische regering weigert

4 AUGUSTUS 1914

Duitsland valt België binnen

4 AUGUSTUS 1914

Proclamatie van de koning aan het Belgische volk

15 AUGUSTUS 1914

Het fort Loncin bij Luik wordt gebombardeerd

21 AUGUSTUS 1914

Eerste Uhlanen rijden Aalst binnen en gaan aan de haal met de stadskas

24 AUGUSTUS 1914

Vliegende maandag of Lopersmaandag. Een paniekgolf verspreidt zich door Vlaanderen en doet iedereen op de vlucht slaan, ook in de regio Aalst

26 AUGUSTUS 1914

De universiteitsbibliotheek van Leuven wordt platgebrand

27 - 30 AUGUSTUS 1914

Aan het oostelijk front behaalt Duitsland een grote overwinning op de Russische troepen in de slag bij Tannenberg

12 SEPTEMBER 1914

Zware gevechten tussen Belgische en Duitse soldaten aan de Vijfhuizen op de Gentsesteenweg

14 SEPTEMBER 1914

Tweede poging om de spoorwegbrug op te blazen door Belgische troepen: deze keer met succes

20 SEPTEMBER 1914

Het plan om de Dender tussen Dendermonde en Geraardsbergen uit zijn oevers te laten treden wordt afgekeurd

26 - 27 SEPTEMBER 1914

Battle of Alost: beschieting van Aalst door Duitse artillerie en geëscendeerde gevechten in "t gat van de markt"

27 SEPTEMBER 1914

In de Drie Sleutelsstraat worden tientallen huizen in brand gestoken, meer dan 30 burgers worden in een wraakactie gruwelijk mishandeld, afgemaakt met bajonetsteken of doodgeschoten.

28 SEPTEMBER 1914

Aalst ligt voortaan in bezet gebied dat door het Duitse vierde leger streng gecontroleerd wordt.

9 - 10 OKTOBER 1914

Antwerpen valt, koning Albert I en zijn entourage zijn vertrokken

18 OKTOBER - NOVEMBER 1914

De Ijzerslag

21 OKTOBER - 22 NOVEMBER 1914

Eerste slag bij Ieper

10 DECEMBER 1914

De inwoners van de stad moeten hun brood kopen bij middel van broodbons

DECEMBER 1914

De Nieuwjaarsbrief van de Belgische kardinaal Mercier, "Vaderlands liefde en Standvastige Lijdzaamheid", houdt de bevolking voor dat het Duitse gezag slechts tijdelijk is. Het is het krachtigste protest van de hele oorlog tegen de bezetting.

25 DECEMBER 1914

Kerstbestand: Op tientallen plaatsen aan het front komen vijandige soldaten met elkaar in contact. De legerleiding is woedend.

31 JANUARI 1915

Bij de slag om Bolimow in Polen zetten de Duitsers voor het eerst gifgas in

FEBRUARI 1915

De Duitse persdienst lanceert het collaborerende blad "De Vlaamse Post"

3 FEBRUARI 1915

Vastenvondfeesten werden afgeschaft

DUITSLAND STOOT DOOR IN OOST-EUROPA

Het westelijke front is tot stilstand gekomen. Toch proberen beide partijen door te breken. Daarbij worden nieuwe wapens ingezet, zoals gifgas. De Britse aanval op het Ottomaanse leger bij Gallipoli moet een nieuw front scheppen en zo een einde aan de oorlog forceren, maar de aanval mislukt. Intussen boekt het Duitse kamp in het oosten grote overwinningen. Grote delen van Oost-Europa worden bezet. Maar deze successen brengen het einde van de oorlog niet naderbij: het westelijke front blijft h t beslissende front. Dus blijven beide partijen hopen op een doorbraak. Vandaar de grote, moordende offensieven bij Verdun en aan de Somme in 1916.

APRIL 1915

MEI 1915

JUNI 1915

JULI 1915

AUGUSTUS 1915

SEPTEMBER 1915

OKTOBER 1915

NOVEMBER 1915

22 APRIL 1915
Eerste gebruik van gifgas aan het Westelijk Front

5 MEI 1915
Alle duiven in het ganse grondgebied van het 4de leger worden opgesloten

JUNI 1915
Het aantal werkende mannen en vrouwen in Aalst is reeds tot een derde hervallen.

3 JULI 1915
Elke persoon ouder dan 15 jaar moet in het bezit zijn van de nieuwe eenzelligheidskaart met 'portret'.

4 AUGUSTUS 1915
Warschau wordt ingenomen.

9 OKTOBER 1915
Belgrado wordt ingenomen

25 APRIL 1915 - 9 JANUARI 1916
Britse aanval in Gallipoli

7 MEI 1915
Het passagiersschip Lusitania wordt getorpedeerd door een Duitse duikboot. Twaalfhonderd mensen verdrinken. Daar zijn 128 Amerikanen bij. De V.S. blijven neutraal, maar de verontwaardiging stijgt.

15 MEI 1915
Tegen 20 mei moet elke weerplichtige in het bezit zijn van een 'Personal-ausweis'

23 MEI 1915
Italië verklaart Oostenrijk-Hongarije de oorlog. Eind juni beginnen de gevechten in het berggebied voorbij de rivier Isonzo.

21 JULI 1915
De hoogmis in Sint-Martinuskerk eert 'de soldaten van Aalst die strijden aan het front' en leidt tot massale vaderlandse betoging op de Grote Markt

24 JULI 1915
De werken voor de aanleg van het stadspark starten

12 OKTOBER 1915
In Brussel wordt de Engelse Edith Cavell terechtgesteld. Cavell was directrice van een verpleegsterschool en lid van een geheim netwerk dat geallieerde en Belgische soldaten het bezette land uit smokkelde. De terechtstelling werd een internationaal schandaal en verwekte ook in bezet België grote beroering.

SLAG BIJ VERDUN

Op 21 februari 1916 vallen de Duitsers het Franse front bij Verdun aan met een kolossaal bombardement. De bedoeling is om de Fransen te dwingen tot verdediging van een kwetsbaar deel van hun front en zo Frankrijk leeg te bloeden. De Fransen zetten inderdaad alles op alles om Verdun te behouden. Hun verliezen zijn ontzaglijk, maar ook die van de Duitsers: aan beide zijden vallen driehonderdduizend doden en gewonden. Voor elke vierkante meter terrein is duizend man gesneuveld.

Duitse stormtroepen in de aanval bij Verdun.

Britse troepen bij de slag aan de Somme.

SLAG AAN DE SOMME

De Somme is een nieuwe poging tot doorbraak. De Britten vallen er, met Franse steun, op 1 juli 1916 aan. Maar de Duitse verdedigingslijn blijkt te stevig uitgebouwd. Op het einde van de eerste dag zijn er aan Britse zijde twintigduizend doden gevallen. Toch gaat het offensief nog vier maand door. De Somme betekende voor de geallieerden een terreinwinst van nog geen vijftien kilometer, ten koste van 600.000 doden en gewonden. De Duitse verliezen zijn navenant: net als bij Verdun bloeden beide kampen elkaar leeg. De roep om vrede wordt luider. Maar de wil tot compromis is ver te zoeken.

DECEMBER 1915

JANUARI 1916

FEBRUARI 1916

MAART 1916

APRIL 1916

MEI 1916

JUNI 1916

JULI 1916

2 FEBRUARI 1916

In Brussel wordt de winkelbediende Gabrielle Petit aangehouden. Zij spioneerde voor de Britten. Op 2 maart wordt zij ter dood veroordeeld en op 1 april 1916 terechtgesteld.

29 MAART 1916

Voltooiing stadspark

16 APRIL 1916

Schildwacht Fuss wordt in een veld nabij Erembodegem neergestoken

MEI 1916

De Britten voeren de dienstplicht in

15 MEI 1916

Moritz von Bissing, de Duitse gouverneur-generaal van België, maakt bekend dat alle Belgische werklozen tot verplichte arbeid gedwongen kunnen worden

31 MEI - 1 JUNI 1916

Bij Jutland botsen de Britse en Duitse oorlogsvloten op elkaar. Deze "clash of the titans" eindigt onbeslist. Eens te meer blijkt het Westelijk Front het cruciale front van de oorlog.

10 FEBRUARI 1916

44 Aalstenaars worden veroordeeld tot een geldboete van 20 mark of een gevangenisstraf van vier dagen voor het ontvangen van verboden dagbladen

OORLOG IN DE NOORDZEE

Hoewel de vóóroorlog was gekenmerkt door een gigantische wedloop tussen de Britse en Duitse oorlogsvloten, spelen beide vloten uiteindelijk nauwelijks een rol in de oorlog, op een onbeslist treffen voor de Deense kust in 1916 na. Toch is de Noordzee wel degelijk een oorlogstoneel: de Britse blokkade op zee sluit de toevoer van voedsel en grondstoffen naar Duitsland af, en als reactie voert Duitsland een onderzeese oorlog om de Britse toevoer af te snijden. Beide partijen willen dus vooral elkaars burgerbevolking uitputten.

Op 1 februari 1917 besluit het Duitse opperbevel tot een onbeperkte duikbootoorlog, en krijgt daardoor de Verenigde Staten tegen zich.

AUGUSTUS 1916

SEPTEMBER 1916

OKTOBER 1916

NOVEMBER 1916

DECEMBER 1916

JANUARI 1917

FEBRUARI 1917

MAART 1917

AUGUSTUS 1916

In Duitsland komt het militaire opperbevel in handen van Hindenburg en Ludendorff

3 SEPTEMBER 1916

De stad krijgt de tijd tot 8 september 1916 om een nieuwe lijst met werkløzen op te maken.

OKTOBER 1916

In het bezette België worden de eerste dwangarbeiders naar Duitsland gedeporteerd

16 OKTOBER 1916

De eerste opëising van werkkrachten (verplicht tewerkgesteld) te Aalst op bevel van von Kathen: in totaal worden bijna 1600 Aalstenaars opgeëist voor het einde van de vijandelikheden

24 OKTOBER 1916

Opening Vlaamse Hogeschool Gent

30 NOVEMBER 1916

Begravenis keizer Franz Joseph

6 DECEMBER 1916

Duitse, Oostenrijkse, Bulgaarse en Ottomaanse troepen nemen Bukarest in

16 DECEMBER 1916

Inhuldiging Duits grafmonument voor de te Aalst en omliggende gemeenten gesneuvelde soldaten

JANUARI - FEBRUARI 1917

De winter van 1916-1917 is de hardste in lange tijd. De Noordzee bevriest. De steenkolenschaarste doet zich bitter voelen.

3 FEBRUARI 1917

Het Nationaal Hulp- en Voedingscomité telt 7.707 huisgezinnen in Aalst waarvan er 4.420 behoeftig zijn.

5 FEBRUARI 1917

Wegens de grote kolenschaarste worden de scholen gesloten

12 FEBRUARI 1917

Inkwartiering van 90 officieren, 2600 onderofficieren en manschappen en 600 paarden

15 FEBRUARI 1917

Winkels en woonhuizen moeten verduisterd worden omwille van het toenemende gevaar voor luchtbombardementen

15 MAART 1917

De Russische tsaar moet troonsafstand doen

28 MAART 1917

Burgemeester Van den Bergh wordt opgepakt, opgesloten en vervangen door toenmalig schepen De Hert

POGINGEN TOT DOORBRAAK AAN HET WESTELIJKE FRONT

1917. In het westen kiest het Duitse opperbevel onder Hindenburg voor een defensieve strategie in de diepte. De Duitsers trekken zich 50 kilometer terug achter de zogeheten "Hindenburglijn." De geallieerden hopen te kunnen doorbreken met zwaarder geschut. Op 16 april 1917 lanceren de Fransen een offensief aan de Aisne, tegen het hogergelegen terrein van de Chemin des Dames. De aanval mislukt en de verliezen zijn enorm (130.000 doden en gewonden). In het Franse leger breekt een staking uit: de troepen weigeren nog aan te vallen. Het Franse opperbevel laat vijftig "stokers" fusillieren, maar de grote offensieven worden wel opgeschort. De Fransen willen nu de komst van het Amerikaanse leger afwachten. Maar de Britse opperbevelhebber Douglas Haig

hoopt bij Leper te kunnen doorstoten. Ter voorbereiding van de aanval vuren de Britten 4.3 miljoen granaten af. Maar dit herleidt het terrein tot een modderbrij. De aanval start eind juli en loopt vast. Met de inname van de ruïnes van Passendale begin november – en 240.000 doden en gewonden aan Britse zijde, en 200.000 aan Duitse zijde – eindigt ook deze poging tot doorbraak.

Bij hun terugtrekking vernielen de Duitse troepen doelbewust alles op hun weg.

APRIL 1917

MEI 1917

JUNI 1917

JULI 1917

AUGUSTUS 1917

SEPTEMBER 1917

OKTOBER 1917

NOVEMBER 1917

6 APRIL 1917
De VS verklaren Duitsland de oorlog

16 APRIL 1917
Frans offensief bij Chemin des Dames gaat van start

18 APRIL 1917
Dood van von Bissing, overname door von Falkenhausen

11 JULI 1917
De Vlaamse Frontbeweging brengt een "Open Brief" aan koning Albert uit, waarin het taalonrecht in het IJzerleger wordt aangeklaagd

16 - 17 AUGUSTUS 1917
Nederlands is voortaan de officiële taal voor scholen en administratie

18 AUGUSTUS 1917
Omer en Oscar Ronsyn worden geëxecuteerd op de Schietbaan te Aalst voor hun vermeende aandeel in de moord op Feldgendarm Hümpel

3 SEPTEMBER 1917

Het Duitse leger marcheert Riga binnen In Passendale zetten de Britten de aanval in

SEPTEMBER 1917

Drukker Jossé Van Opdenbosch wordt aangehouden, mishandeld en vastgezet in Duitsland.

28 SEPTEMBER 1917

Streng verbod op de verkoop van boter, volle melk en kaas voor melkerijen

12 OKTOBER 1917

In Passendale zetten de Britten de aanval in

25 OKTOBER 1917

Grote Duits-Oostenrijkse doorbraak aan het Italiaanse front

25 OKTOBER 1917

de jonge soldaat Valéry Keymeulen sneuvelt aan het front

RUSLAND GEEFT ZICH OVER

Het oostelijke front is veel beweeglijker dan het westelijke front. Duitsland voert er een zeer succesvolle veldtocht. Op de slag bij Tannenberg in augustus 1914 volgt een jaar van vrijwel onafgebroken overwinningen van de Baltische gebieden tot de Balkan. In 1917 stort het Russische front in elkaar en stoten de Duitsers, met hun bondgenoten, diep in Russisch grondgebied door. De "vrede van Brest Litovsk" van maart 1918 kost de Russen reusachtige verliezen in terrein en bevolking. Maar intussen raken de Duitse troepen en het Duitse thuisfront uitgeput, is de strijd in het westen nog steeds niet beslecht, en zijn één miljoen Amerikaanse soldaten in Frankrijk aangekomen.

Tsaar Nicolas II neemt in maart 1917 gedwongen afstand van de troon. Op 16 juli 1918 wordt hij in Jekaterinenburg geëxecuteerd.

DECEMBER 1917

JANUARI 1918

FEBRUARI 1918

MAART 1918

APRIL 1918

MEI 1918

JUNI 1918

JULI 1918

DECEMBER 1917 - JANUARI 1918

De Raad van Vlaanderen roept met Duitse toestemming de zelfstandigheid van Vlaanderen uit

17 DECEMBER 1917

gevluchte civielarbeiders kunnen ongestraft blijven als ze zich voor 31 december melden bij het 'Meldeamt'

1 JANUARI 1918

Pas- en postverbod wordt opgeheven, het herbergverbod blijft bestaan

7 JANUARI 1918

Alle bewijzen tot verkeer op straat na 19u vervallen

9 JANUARI 1918

Opeising van alle rijwielen

6 FEBRUARI 1918

Voor alle gemeenten worden nieuwe inkwartieringslijsten opgemaakt. Het minimumgetal voor Aalst bedraagt 300 officieren, 6.000 manschappen en 500 paarden.

3 MAART 1918

Duits-Russisch vredesverdrag wordt ondertekend in fort Brest-Litovsk

11 MAART 1918

De scholen mogen op 15 maart terug geopend worden, er mogen echter geen kolen of hout gebruikt worden om de lokalen te verwarmen.

19 MAART 1918

Tijdens de periode van 18 maart tot 15 mei kan er aan de inwoners geen vlees toegekend worden

21 MAART 1918

Start van het Duitse lente-offensief aan het Westelijk Front. Het lijkt voor eerst een doorbraak.

30 APRIL 1918

In de nacht van 30 april op 1 mei 1918 steekt een kleine groep Vlaamsgezinde soldaten de linies over. Zij worden voor de Duitse propaganda ingezet.

6 MEI 1918

De markten van Aalst en Ninove worden afgeschaft. Er wordt ook een samenscholingsverbod ingesteld

24 JULI 1918

Bruno Sanguinetta, 'de Bloedhond', adjudant wordt voortaan als bevelhebber en hoofd van de Kommandantur aangesteld.

LAATSTE OFFENSIEVEN EN TEGENOFFENSIEVEN IN HET WESTEN

Maart 1918: Duitse troepen zijn van het oostelijk naar het westelijk front overgebracht; de Duitsers nemen nu het initiatief in het westen. Op 21 maart 1918 vallen ze de Britten aan bij Amiens. Het is een mokerslag; een bres van 25 kilometer, de grootste doorbraak in vier jaar westelijk front. Maar tegelijk is het een maat voor niets, want de logistiek volgt niet, veel soldaten zijn uitgeput en de geallieerden geven niet op. Op 30 april wordt de aanval afgeblazen. In mei vallen de Duitse troepen de Fransen aan. In juli volgt een nieuwe aanval bij Reims. Maar de geallieerde legers (nu onder gezamenlijk opperbevel) gaan in de tegenaanval. Op 8 augustus verliezen Ludendorffs troepen beslissend terrein bij Amiens. De "bewegingsoorlog" in het westen is terug. Op 29 september deelt Ludendorff de Duitse keizer mee dat er geen hoop meer is. Toch duurt de oorlog nog zes moordende weken.

AUGUSTUS 1918

SEPTEMBER 1918

OKTOBER 1918

NOVEMBER 1918

DECEMBER

8 AUGUSTUS 1918

Het geallieerde tegenoffensief boekt bij Amiens een eerste groot succes. Ludendorff noemt dit later de "zwarte dag" van het Duitse leger.

10 AUGUSTUS 1918

22 Aalstenaars krijgen 6 maanden gevangenisstraf omdat ze op een uitnodiging naar het 'Arbeiders-ant' geen gevolg hadden gegeven.

11 AUGUSTUS 1918

De jonge Frans Van Cleemput, als dwangarbeider opgevoerd, wordt op het Stationsplein te Aalst doodgeschoten

29 AUGUSTUS 1918

Opschriften in het Frans moeten volledig en duurzaam 'vernietigd' worden. Waar leemten ontstaan, moeten deze vervangen worden door Vlaamse opschriften.

20 OKTOBER 1918

Aalst wordt even Operationsgebiet (=frontzone). Generaal Sixt von Armin, opperbevelhebber van het Duitse Vierde Leger, neemt zijn intrek in het huis Moyersoos in de Nieuwstraat.

30 OKTOBER 1918

De bevelhebber van de Kommandantur, majoor von Richthofen, laat aan het schepencollege weten dat burgers die bestolen waren door Duitse onderdanen dit in het volste vertrouwen aan hem kunnen melden.

6 NOVEMBER 1918

Opstandige troepen in Kiel

9 NOVEMBER 1918

Vertrek van de Duitse keizer

11 NOVEMBER 1918

WAPENSTILSTAND

13-14 NOVEMBER 1918

volkswoede tegen (vermeende) collaborateurs: een 40-tal woningen wordt aangevallen en geplunderd

14 NOVEMBER 1918

De laatste Duitse troepen verlaten Aalst

Burgers en militairen vieren samen het einde van de gevechten: de wapenstilstand is getekend!

De afbeeldingen bij deze tijdslijn zijn afkomstig uit:

14-18 de Eerste Wereldoorlog, Illustration 1914, Illustriertes Kriegs Koerier, The Pageant of the Century, Panorama de la Guerre, verzameling V. Borreman, verzameling D. Meert en verzameling G. Renneboog.

AALST IN WOI

TITELVERKLARING
“TUSSEN GEMEENSCHAP
EN GEWELD, AALST IN DE
GROOTE OORLOG”
DOOR PROF. DR. SOPHIE
DE SCHAEPDRIJVER,
CURATOR

“Tussen Gemeenschap en Geweld” – de titel van onze tentoonstelling is het gevolg van een weloverwogen keuze. Bewust hebben we ook een welbepaald type titel níet gekozen: een titel in de trant van “Een kleine stad in een Grote Oorlog.” Want om te beginnen is Aalst, in de vroege twintigste eeuw, geen kleine stad. En ook niet, zoals het cliché luidt, een “fabrieksstadje.” Binnen het Belgische verstedelijkingspatroon, dat geen miljoenensteden kende, was Aalst een middelgrote stad. Maar het gaat om iets nog veel wezenlijkers. Achter het concept “kleine stad in Grote Oorlog” – of, naar gelieven, “de kleine mens in de Grote Oorlog”, of “de Grote Oorlog van de kleine man” – zit een welbepaald perspectief op de geschiedenis dat wij, als historici en als burgers, niet delen: namelijk, het idee dat oorlogsgeweld een soort natuurgegeven zou zijn. Een orkaan die losbarst. De kleine stad als een reddeloos bootje op die storm.

Niet dat dat beeld helemaal onjuist is. Maar het is te simplistisch. Het zegt ons niet genoeg over dat tijdperk. De Eerste Wereldoorlog was zeer zeker een kolossale schok, die brutaal inbeukte op miljoenen levens en dus ook op deze stad. Maar geweld is mensenwerk, geen natuurkracht. Het waren ménsen die het geweld ontketenden, of beperkten, of tegenhielden. Dat geweld had een dynamiek. En die dynamiek van het geweld is nauw verbonden met het fenomeen gemeenschap. Mensen stookten elkaar op of hielden elkaar tegen of beschermden elkaar binnen bestaande structuren, groot of klein – binnen een groep, binnen een wijk, binnen een stad of een staat, binnen een legercompagnie of juist een legerdivisie. Een gemeenschap kon het geweld ondergaan, of milderen, of zélf ontketenen. Drie voorbeelden te geven uit de Aalsterse oorlogservaring. Ten eerste: honderd jaar geleden, op 27 september 1914, werd de weerloze volkswijk aan de Zwarte Hoekbrug zwaar geteisterd door de binnenvallende troepen. Ze staken hele straten moedwillig in brand, sleurden mensen uit hun huizen en sneden hen op straat de keel over waar hun kinderen bijstonden. “Ze”, dat waren de mannen van het 73ste infanterieregiment van de *Landwehr*. Reservisten die nog maar net het uniform hadden aangetrokken, en die door hun officieren tot wraak werden opgehitst tegen de “sluipschuttende” mensen

uit de wijk. Twee gemeenschappen dus: de wijk ondergaat het geweld; de kleine legereenheid onder orders van haar officieren ontketent het geweld.

Een tweede voorbeeld toont dat een gemeenschap ook geweld kan milderen: het gemeentebestuur van Aalst probeerde vier jaar lang om de hongersnood zo goed en zo kwaad als maar kon het hoofd te bieden. Hongersnood is namelijk ook een vorm van geweld; de Eerste Wereldoorlog werd ook gevoerd om calorieën. De Britse blokkade maakte de invoer van goederen in Duitsland onmogelijk; en de Duitse regering weigerde om de bevolking in de door Duitsland bezette gebieden te voeden. Om die noodtoestand te verhelpen, was er collectieve actie nodig. Gemeenschappen dus. In dit geval: de internationale gemeenschap... en de stad. De internationale voedselhulpactie voor België was de eerste in de geschiedenis. Maar de invoer van hulpgoederen volstond niet – iemand moest ter plekke het graan, de rijst, de bonen verdelen, de nood in kaart brengen, en, vooruitziend, extra inspanningen doen voor de “zwakke kinders.” Daarbij speelde het stadsbestuur een grote rol: een voorbeeld van hoe een gemeenschappelijk kader een bres kan slaan in het geweld. Een derde en laatste voorbeeld slaat op geweld tussen burgers onderling: de volkswede bij de bevrijding, toen een razende menigte zo’n 40 huizen kort en klein sloeg van mensen die zich aan de bezetting hadden verrijkt (of daarvan werden beschuldigd): aan de Zoutstraatpoort, in de Kattestraat, in de Molenstraat, en elders. Eén politieagent probeerde tussenbeide te komen en kreeg zelf slaag. Dat is dus een voorbeeld van een gemeenschap – in dit geval een menigte - die geweld ontketent. Dat geweld duurt twee dagen; daarna treden de stedelijke diensten op.

Uit deze drie voorbeelden alleen al blijkt dat geweld een dynamiek kent, dat geweld mensenwerk is, en dat het leerzaam is - voor de historicus én voor de burger - om gemeenschap en geweld samen in ogenschouw te nemen. Zeker in Aalst, waar de dynamiek van de Eerste Wereldoorlog in het westen met bijzondere precisie te bestuderen valt. Want de grote kwesties van de oorlog vonden allen hiér hun weerslag: de “bewegingsoorlog” van 1914 met het daarmee gepaarde geweld tegen burgers door het invallende leger; het vastlopen van het Westelijk front gevolgd door de uitputtingslag die vier jaar lang duurde, en gepaard ging met extreme uitbuiting van de bezette gebieden; kortom - de manier waarop de oorlog hele samenlevingen tot in de diepte beroerde. De burgers van Aalst stonden in oorlogstijd in principe weerloos. Niet alleen

tegenover een gewapende macht, maar ook tegenover armoede, honger, ziekte en bestaansonzekerheid; en tegenover de dreigende normloosheid die de oorlogstoestand met zich meebracht (dus het geweld tussen burgers onderling). Maar ook ongewapende mensen hadden middelen om zich te verdedigen. De Aalstenaars, tot welke klasse zij ook behoorden, waren geen slachtoffers, maar burgers. Zij vormden zich een eigen mening over wat er om hen heen aan het gebeuren was en zij maakten keuzes als burgers. Zij deden dat

met de “wapens” die hen ter beschikking stonden: solidariteit, weerspanningheid, organisatie. Het Aalsterse stadsbestuur samen met wat heet het “maatschappelijk middenveld” – verenigingen, bonden – vormden een “front,” een front tegen geweld, armoede en onzekerheid; een front dat telkens en telkens weer in stand werd gehouden, met beperkte middelen, hard werk en goede wil.

Het gaat er zeker niet om het bezette Aalst af te schilderen als een harmonieuze gemeenschap in oorlogstijd, een idylle van eensgezindheid, onbaatzuchtigheid en gerechtigheid. Aalst is dat nu niet en was dat toen niet - en hoéfte dat ook niet te zijn om toch een gemeenschap te vormen. Het is zeker waar dat de oorlog bestaande spanningen verdiepte en er nieuwe voortbracht. Tóch is het verhaal

van Aalst tijdens de oorlog er één van een samenleving die zelfs onder zware druk niet uit elkaar viel; waar het plaatselijk bestuur overeind bleef; en waar een basisgeloof bleef bestaan in de beloftes van de twintigste eeuw: rechtvaardigheid, inspraak... en het recht om niet te leven onder een militaire overmacht; het recht om zich te verzetten tegen wat de Aalstenaar Petrus Van Nuffel in zijn oorlogskroniek noemde: “de Triomf der Brutale Macht.” Dát verhaal vertelt onze tentoonstelling.

TAFELS VAN HERDENKING

De Eerste Wereldoorlog was de eerste catastrofe uit de wereldgeschiedenis waarvan de slachtoffers als individuen werden herdacht. Voor het eerst stond, in de openbare ruimte, het besef centraal dat eenieder van de doden "iemand was geweest". Voor het eerst verzezen gedenktekens rondom lijsten met namen: gesneuvelden, weggevoerden, terechtgestelden, vermisten. Of deze mensen bij leven sociale status hadden genoten, of zij in het conflict een leidende rol hadden gespeeld, het deed er niet toe: ze hadden geleefd, ze waren in de oorlog gestorven, zij verdienden herdenking. Dat was nieuw: monumenten uit eerdere oorlogen vermeldden enkel de namen van leiders, en dode soldaten lagen onvermeld in massagraven. Maar de Grote Oorlog had hele samenlevingen beroerd, samenlevingen waar het standverschil al generaties lang aan vanzelfsprekendheid had ingeboet. Elk naoorlogs herstel vereiste dan ook dat de massale rouw een plaats kreeg in de openbare ruimte en dat niet één dode onvermeld bleef. Dus beitelde stenhouwers de namen van de doden in gedenktekens op pleinen; in Aalst plaatsten metselaars marmeren tafels met goudbeklede namenlijsten in de statige portiek van het Stadhuis.

Mettertijd verdwenen die marmeren tafels uit het gezicht. De Kapel brengt ze terug in de openbaarheid. En mét hen, de namen van omgekomen Aalstenaars, de herinnering aan ooit hiér geleefde levens, een verre echo van verlies en verdriet.

Nieuwe vormen van ontspanning: muziek uit de grammofoon, gebakjes én... sigaren. Verz. Van Geert.

Werknemers van textielbedrijf *Filature et Filteries Réunies* of kortweg F.F.R. Verz. D.A.D.D. vzw.

AALST IN DE BELLE ÉPOQUE

Aalst 1914: 35.600 inwoners, 151 hectare. Een middelgrote nijverheidsstad op de grens van de 19de en de 20ste eeuw. Het fabriekseiland Chipka in het centrum is een industriële dynamo en aan de rechteroever van de Dender groeien de arbeiderswijken; maar de stad is nog compact, straten eindigen in velden, en sommige stadswijken, zoals de Sint-Jozefparochie, zijn nog half landelijk. De opbrengst van de landbouw is hoog, maar als vanouds pachten de boeren hun velden van een kleine groep landbezitters. In de stad weerklinken nieuwe eisen, maar de hecht verweven dynastieën – de met ontzag aangeropen *grandes familles d'Alost* – maken nog de dienst uit. In 850 fabrieken werken 10.000 arbeiders aan machines, maar zij lopen nog op klompen. Volksverheffing is een begrip, uitgedragen door volksscholen, muziekbonden, toneelgroepen en turnkringen, maar één derde van de volwassenen kan lezen noch schrijven en de enige uitweg uit miserie is de roes: één op de negen huizen is een café. De

lagelonenwereld ligt slechts enkele straten verwijderd van de “ontwikkelde” wereld.

Tegelijk is het openbare leven intens. Dringende vragen, toekomstdromen, oud en nieuw volksvermaak, godsdienst, stadsfierheid en verenigingslust manifesteren zich op straat. In 1907 staakt meer dan duizend man bij de *Filature et Filteries Réunies* (F.F.R.). Het jaar daarna viert vroom Aalst het plaatsen van de toren op de nieuwe Sint-Jozefkerk. In 1911 gaat de eerste cinema open – alsook de nieuwe velodroom in de (symbolisch genaamde) Welvaartstraat. In 1912 wordt het oeuvre van volksschrijver Hendrik Conscience groots gehuldigd. Een *Groote Historische Stoet* eert in 1913 de vijf en een halve eeuw oude Werfkapel. Processies, wijkermessen, carnaval, duivenwedstrijden, betogingen, huldes, fanfares, burgerkringen, werkmanskringen, speeches, coöperatieven, markten: Aalst is een openbare ruimte, waar de grote vragen van de nieuwe eeuw weerklinken.

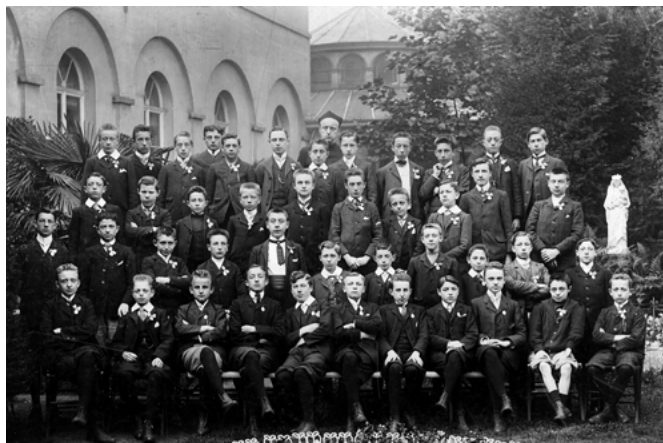
CULTUUR EN GEESTELIJK LEVEN VOOR 1914 IN AALST

Het onderwijs was in België's belle époque nog ongelijker verdeeld dan elders. Ook in Aalst. De kleine groep Aalsterse patriciërs genoot een verzorgde opvoeding. Latijn en Grieks en daarna (meestal) rechten voor de jongens; voor de meisjes piano en tekenen in een kostschool; en dat beiden "hun Frans" kenden, sprak vanzelf, al werd het Nederlands als cultuurtaal in de jonge 20ste eeuw niet langer zo veronachtzaamd. (Zo voerden de leerlingen van het Jezüitencollege onder leiding van pater Desiderius Stracke Vondels drama Lucifer op.) Aan het andere uiterste stond het werkvolk. Nog steeds was één derde van de volwassenen ongeletterd; anderen konden maar nauwelijks met het geschreven woord overweg. Toch groeide er tussen deze twee een middengroep: geschoolde arbeiders, ambachtslieden, kleine zelfstandigen, mensen die wisten dat opklimmen scholing vergde. Schrijnwerker Louis Verbestel, de eerste arbeider in de Aalsterse

gemeenteraad, protesteerde in 1905 dat de katholieke schepen De Hert hem voor een "onbekwame" sleet, terwijl ook hij de Academie voor Schone Kunsten had bezocht - en "ik ben fier over het weinige dat ik verworven heb zonder al de middelen te genieten die De Hert gehad heeft."

In Aalst was, zoals elders in België, het katholieke onderwijs dominant. Alle stadsdelen hadden een vrije lagere school, maar er waren slechts twee officiële stadscholen die naam waardig, met overvolle klassen van honderd kinderen. Er was een openbare meisjesschool in de Pontstraat, maar het Atheneum voor jongens was in

Scholieren van het Aalsterse Sint-Jozefcollege. Zonen van de welgestelde klasse uit geheel België genoten hier een degelijke opvoeding. Verz. Sint-Jozefcollege.

Spelende kinderen in de Korte Zoutstraat. Hun ouders konden voor de nodige ontspanning terecht in de velodroom, cinema's, danszalen of in één van de vele cafés. Verz. Vidy.

1885 gesloten omdat er maar vijftien leerlingen schoolgingen. Het vrij onderwijs voor de strevende middengroep breidde zich uit met het bisschoppelijke college (het latere Sint-Martinusinstituut) en, vanaf 1911, de Vrije Vak- en Ambachten-school.

Intussen bestreek het openbare vermaak een heel scala. De danszalen met elektrische orgels mochten sinds de eeuwwisseling elke zondag openen, tegen de zin van christendemocraat Pieter Daens, die al decennia lang fulmineerde tegen de liederlijke "orgelbals". Eén tent met orgel en dansvloer werd uitgebaat

door de jonge arbeider-dichter August Meert, auteur van een bekend lied over de ongezonde werkomstandigheden in de Viscosefabriek ("Wij lopen daar zoo bleek als lijken/Soms handenwringend van de pijn/Het volk mag ons met recht gelijken/Aan martelaars hetgeen wij zijn (bis)"). Ook dit soort liederen – protestliederen, smartlappen, stichtelijke verzen – behoorden tot de volks-cultuur. Het Aalsterse straatbeeld werd verder gekleurd door nieuwe vormen van ontspanning (de rolschaatsbaan annex danszaal in de Ridderstraat, de velodroom, de cinema's) en volkssporten ("gerrebollen", vogelpikken, bakschieten, kaatsen).

Het kunstonderwijs werd een openbare voorziening, niet langer een puur privilege voor welgestelden. De Muziekschool, vanaf 1905 geleid door de bekende “toondichter” Gustaaf Pape, trok honderden inschrijvingen, en de Academie mocht zich verheugen in de aandacht van het schepencollege.

Op de Grote Markt waren – gescheiden door het Belfort – de partijlokalen van de katholieke en van de liberale partij gevestigd. Verz. Stadsarchief Aalst.

POLITIEK VOOR 1914 IN AALST

Twintig jaar vóór de oorlog brak de massapolitiek in België door. In 1893 voerde het parlement het algemene stemrecht voor mannen in. Waar voordien enkel de rijken mochten stemmen, kregen nu alle mannen van 25 jaar en ouder een stem. Wèl kregen, om het behoud van de “maatschappelijke orde” te garanderen, gezinsvaders met enig bezit er een tweede stem bij, en wie ook nog middelbare school had gelopen (een kleine minderheid in die tijd) kreeg zelfs drie stemmen. Niettemin: het electoraat was nu tien keer groter; het tijdperk van de notabelenpolitiek liep op zijn einde.

Sinds het midden van de 19de eeuw had één tegenstelling het politieke leven beheerst: de tweestrijd tussen katholieken en liberalen over de plaats van het geloof in het openbare leven, het onderwijs voorop. Ook in Aalst vormden de katholieken en de liberalen de twee grote politieke kampen. In de openbare ruimte was dat goed te zien: op de Grote Markt stonden, aan weerszijden van het Belfort, de lokalen van de katholieke kring (in de Borse van Amsterdam) en de liberale kring (in de Graaf van Egmont) tegenover elkaar. In beide werelden maakten de grote politieke families de dienst uit. De resulterende familiale, zakelijke en ook politieke toenaderingen waren, sinds de jaren 1870, vooral de katholieken ten goede gekomen.

De in 1630 opgerichte Beurs van Amsterdam huisvestte sedert 1863 de Katholieke Kring. Sinds het begin van de 19de eeuw is het steeds hotel, café of restaurant geweest. Verz. Stadsarchief Aalst.

Ook in het fin de siècle bleef de confessionele kwestie brandend, maar daarnaast bepaalden twee steeds dringender vraagstukken de politieke agenda: de sociale kwestie en de taalkwestie. Beiden brachten politieke krachten op de been die zich in het Aalsterse ten dele kristalliseerden rondom het daensisme, een beweging geleid door kleine burgers die binnen de katholieke politiek én het monopolie van de grote families én de taalonverschilligheid wilden doorbreken. Was het daensisme vooral een plattelandsbeweging, dan vond het in Aalst ook ingang bij een deel van de textielarbeiders. De kerkelijke veroordeling van het boegbeeld van de partij, priester Adolf Daens, belette het daensisme door te

breken, maar in Aalst bleef het een aanwezigheid: Adolfs jongere broer Pieter gaf er de bladen Het Land van Aelst en De Werkman uit, en zetelde vanaf 1904 voor Aalst in de Kamer. Tegelijk bundelde de sociale kwestie ook binnen de liberale wereld nieuwe inspanningen: het sociale liberalisme was in Aalst goed vertegenwoordigd.

In 1903 bracht de schrijnwerker Louis Verbestel, medeoprichter van de Liberale Werkmanskring (en grootvader van Louis Paul Boon) het als eerste arbeider tot gemeenteraadslid. Wel bewees Verbestels schorsing om een drogreden in 1906 dat de notabelenpolitiek nog venijn in de staart had (“Ik weet niet hoe gij niet beschaamd zijt,” beet hij zijn mederaadsleden toe). Maar intussen drong het socialisme door in Aalst, minder als doctrine dan als concrete maatschappelijke aanwezigheid, belichaamd in het lokaal Hand aan Hand op het fabriekseiland Chipka.

INVAL

Het Duitse artilleriebombardement van 27 september 1914 berokkende heel wat schade. Zo ook in de Groenstraat. Verz. K. Van den Bossche.

Aalsterse miliciens hielden zich vol moed klaar om het land te verdedigen. Verz. J. Ghysens.

In tegenstelling tot andere steden, zoals Brussel of Gent, is Aalst niet in één keer ingenomen. De stad bleef wekenlang de inzet van gevechten tussen het Belgische leger en de Duitse invaller. In deze nog “beweeglijke” fase van de oorlog (vóór het front in november 1914 stilviel) bevond Aalst zich pal in een heen en weer

bewegend front. Aalst speelde een belangrijke rol als dekkingsplaats voor de “pinprikken” die het Belgische leger de invaller toebracht, om de Duitse opmars te stuiten.

Dat leidde tot botsingen in het midden van de stad. De meest tragische

Aalstenaar Valerie Hofman als officier bij de infanterie van de burgerwacht. Verz. Hofman.

vond plaats aan de rechteroever van de Dender op 26-27 september 1914. De oprukkende invalstroepen marcheerden Aalst binnen om de Zwarte Hoekbrug in te nemen en botsten op Belgische verdedigers. Zoals ook elders in het land gebeurde, koelden de aanvallers hun paniek en hun woede over dit verzet op de omwonenden. De weerloze volkswijk kreeg het zeer zwaar te verduren. De troepen staken huizen in brand, dwongen buurtbewoners om als “levende schilden” voor hen uit te lopen en maakten mensen af met geweerschoten en bajonetsteken. Bijna veertig burgers kwamen om. Aalst behoorde niet tot de meest geteisterde gemeentes van het land,

Bij het begin van de oorlog werd de Aalsterse burgerwacht ingezet om de belangrijkste invalswegen van de stad te bewaken. Tijdens de Duitse opmars doorheen België bleek echter al vlug dat ze niet opgewassen waren tegen de militaire overmacht. Bovendien beschouwde de Duitse legerleiding de burgerwacht niet als militairen, maar als burgers die de wapens opnamen (*franc-tireurs*) wat voor heel wat nervositeit en vrees voor represailles zorgde. Dit betekende het einde van de Aalsterse burgerwacht, die op 21 augustus 1914 ontbonden werd. Othon Gheeraerds, zoon van de burgemeester, liet hun wapens per trein naar Antwerpen transporteren.

maar de inval h ad er tot een uitbarsting van extreem geweld geleid en bewees eens te meer de kwetsbaarheid van de ongewapende burgers.

STIJGENDE NERVOSITEIT

4 tot 28 augustus 1914

Het uitbreken van de oorlog kwam volslagen onverwacht. Maar tussen de eerste dag van de invasie en de inname van Aalst lagen er meer dan zes weken. Vooral in het begin leken de kansen nog te keren. Misschien hielden de forten van Luik de keizerlijke legers wel tegen. Of anders het Belgische leger wel. En de Franse en Britse garanten. Misschien was Aalst veilig. Een gemobiliseerde jongeman, Alfons Coppens uit Mere, schreef naar huis: “Langs de kanten van Aalst zullen de [Duitse] troepen toch niet komen.” Maar de ongerustheid steeg. Mensen wisselden

hun bankbriefjes voor munten om. Huisvrouwen hamsterden. Overrijverige burgers maakten jacht op vermeende spionnen. Intussen vielen de forten van Luik. Alfons Coppens sneuvelde op 18 augustus bij Tienen. De Duitse troepen namen Brussel op 20 augustus in. De eerste berichten over de massamoorden op ongewapende burgers kwamen binnen: eerst in het Luikse, dan steeds

verder westwaarts, steeds dichterbij Aalst. Wat te denken? Velen zochten hoop bij het geloof en probeerden met boetprocessies, gebed en gezang de voorzienigheid gunstig te stemmen...

MOBIELE OORLOG

28 augustus tot 26 september 1914

De keizerlijke legers rukten verder op. Het Belgische veldleger verschanste zich vanaf 18 augustus in het “nationale bolwerk” Antwerpen. Vandaaruit viel het de communicatielijnen van het invasie

Duitse soldaten op de Grote Markt van Aalst tijdens de eerste oorlogsmaanden. Verz. J. Ghysens.

leger aan tot in Dendermonde toe. Nog was Oost-Vlaanderen niet bezet. Maar er patrouilleerden reeds Duitse troepen. Dit leidde tot een serie schermutselingen, ook in Aalst, zelfs in het centrum van de stad. De “mobiele oorlog” bracht er geen intense gevechten, zoals in het zwaar geteisterde Dendermonde. Maar het was een angstaanjagende tijd van tijdelijke “bezettingen” en “bevrijdingen”. Nu al vielen er ongewapende slachtoffers. Op 12 september beschoten Belgische *automitrailleurs* een Duitse eenheid

bij de Vijfhuizen op de grens met Erpe. Uit wraak staken de invallende troepen huizen langs de steenweg in brand. Ze dwongen omwonenden om met geheven armen midden op de weg te blijven staan, terwijl de Belgische machinegeweren ratelden en de Duitse soldaten onder de bomen en in de gracht schuilden. De brouwer Remy Van Drogenbroeck en de boerenknecht Karel d’Herde, die probeerden te vluchten, werden doodgeschoten. Toen het vuren ophield, lagen enkele burgers gewond op straat...

Aalsterse vluchtelingen wachtend op een trein in het station van Kwatrecht. Verz. Bibliothèque Nationale de France.

Tijdens de Duitse inval te Aalst werd in de omgeving van de Zwarte Hoekbrug driest te werk gegaan. Zo werd op 27 september 1914 de Drie Sleutelsstraat in brand gestoken. Verz. Stadsarchief Aalst.

Aalstenaars op de Grote Steenweg in Oordegem met hebben en houden op de vlucht voor het nakende geweld. Ze worden geflankeerd door terugtrekkende Belgische lanseniers die hoogstwaarschijnlijk net de zware gevechten te Aalst van 27 september achter de rug hebben. Verz. Liberaal Archief vzw.

EXPLOSIIE VAN GEWELD 27 en 28 september 1914

Dat Aalst een soort front vormde in de “bewegende oorlog”, leidde tot botsingen in het midden van de stad. De hel brak los aan de Dender in de laatste week van september. De oprukkende invalstroepen van de 37ste *Gemischte Landwehr-Brigade* marcheerden Aalst binnen langs de Drie Sleutelsstraat. Zij wilden, gebruik makend van omwonenden als levend schild, de Zwarte Hoekbrug innemen, die door Belgische eenheden op de linker- oever van de Dender

verdedigd werd. Die mislukte aanval moesten omwonenden bekopen. De invallende troepen staken huizen in brand. Het vuur greep snel om zich heen. Het geweld eveneens. Een vallende kroonlijst doodde een officier en nu

barstte de “wraakactie” tegen de wijkbewoners pas echt los. Mensen werden afgemaakt met geweerschoten of bajonetsteken. De troepen reageerden hun angst en woede af op ongewapende burgers, die – zo was hen tijdens hun korte opleiding verteld – vanuit hun huizen de opmarcherende soldaten beschoten. De razernij gold vooral jonge mannen. Eén van de slachtoffers in de wijk was René Pyck, 19 jaar oud. Soldaten sleurden hem uit zijn huis, waar hij met zijn ouders aan tafel zat, en doodden hem op straat. Twee dagen later nog werd een jongeman van 21, Victor De Pauw uit Lede, op een steenweg buiten de stad door een groep ulanen te paard aangehouden. Hij moest zijn eigen graf graven, kreeg een blinddoek om en werd doodgeschoten.

Op 28 september nam het invallende leger de stad in. Aalst was een spookstad. De weinige mensen die niet waren gevlucht, werden opgesloten in een fabriek en in het station...

Broodbedeling aan het Oud-Hospitaal. Verz. Stadsarchief Gent.

BEZETTE STAD

Op 28 september 1914 namen de Duitse troepen Aalst in. Het was een spookstad: de meeste inwoners waren gevlucht. Maar al snel kwamen de meesten terug. Een soort herstel van het normale leven volgde, zij het dan binnen een zeer beperkt kader. Aalst lag in het Etappen-gebied van het Duitse Vierde Leger, dat een streng bezettingsregime hanteerde. De zuidoostelijke “grens” daarvan lag bij Teralfene; voorbij die grens was het Duitse bestuur soepeler. Maar in Aalst heersten dwang, verboden, willekeur, gebrek en angst. Binnen dat enge kader maakte het stadsbestuur niettemin afspraken met de bezetter om de burgers te vrijwaren voor hernieuwd geweld, uitbuiting en onzekerheid. De stad werkte ook samen met de internationale voedselhulporganisatie om hongersnood te voorkómen. Bij dit alles was de stad op zichzelf aangewezen, omdat er geen nationaal bestuur meer was. Zij stond dan ook voor een zeer zware taak. Ondanks alle inspanningen was de bezetting voor de meeste Aalstenaars een harde tijd. Er kwam nauwelijks nog nieuws uit de buitenwereld. Het vrije

verkeer lag aan banden. Het regende boetes en gevangenisstraffen. Het dagelijks leven werd wanhopigmakend duur. Mensen schoven urenlang aan voor brood en soep. De voedselhulp voorkwam hongersnood, maar toch leden gezinnen aan ondervoeding en kou en kwijnden kinderen weg. Werk werd al even schaars als eten: de bedrijvigheid kwam mettertijd stil te liggen.

MISERIE

Was het leven voor de Aalsterse volksmensen vóór de oorlog al hard, in oorlogstijd was de ellende alomtegenwoordig. Vele huizen waren bij de inval vernield, vooral - zij het niet uitsluitend - in volkswijken. De bedrijvigheid lag plat. Al tegen juni 1915 was het aantal werkende mannen en vrouwen tot minder dan één derde teruggevallen. De stad, het Nationale Comité en het internationale *Committee for Relief in Belgium* wisten dreigende hongersnood af te weren. Maar vanaf 1916 verdiepte de miserie.

Voedselbedeling in Aalst

Ook de Aalsterse "werklieden der soepafdeling" droegen hun steentje bij in het lenigen van de voedselnoed. Verz. J. Ghysens.

De Aalsterse arbeider August Meert dichtte:

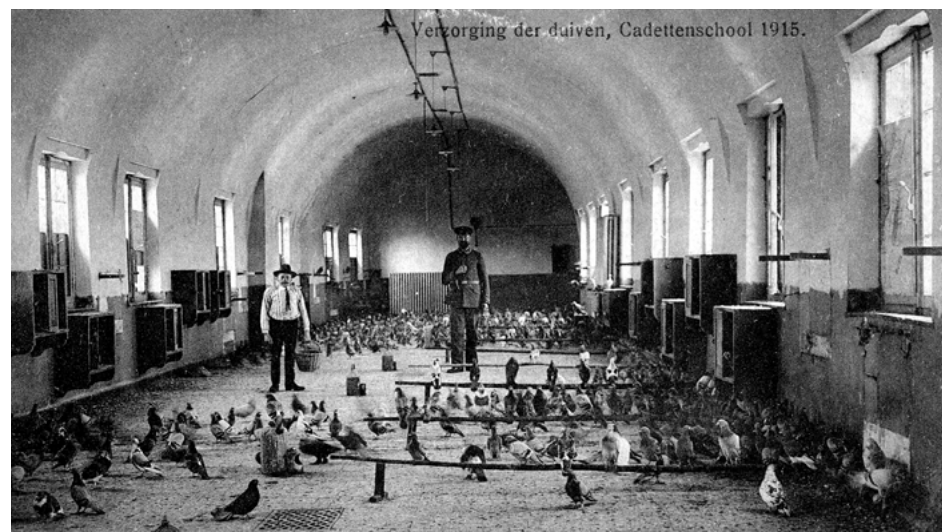
"Droevе mensen trekken
door de droevе straten /
Het honger-merk der armoe,
op het bleek gelaat"...

De harde winters van '16-'17 en '17-'18 en het gebrek aan steenkool maakten het leven nog harder. Veel mensen stierven vóór hun tijd en men zou het de kinderen hun leven lang aanzien dat zij tijdens de oorlog waren opgegroeid.

BEZETTEND GEZAG

Najaar 1914: de oorlog was vastgelopen tot een stellingenstrijd en het bezettende gezag richtte zich in Aalst in voor de lange termijn. Ook waren vele militairen er op doortocht: Aalst, een stad van 36.000 inwoners, moest bij tijden onderdak bieden aan 3.000 Duitse soldaten

Aangezien duiven tijdens de Eerste Wereldoorlog een mogelijk communicatiemiddel waren werden ze op Duits bevel bij mekaar gebracht op de zolder van de Pupillenschool. Verz. J. Mees.

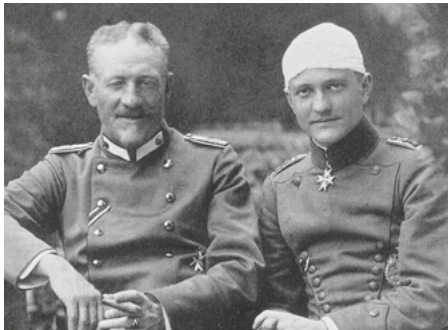
Ontspanning vonden de Duitse militairen in de *Soldatenheimen* zoals bijvoorbeeld in het huis Liénart en de Graaf van Egmont. Verz. D. Meert.

Leden van de Aalsterse *Kommandantur*, waaronder in het midden met sigaret in de hand Kommandant Sanguinetto. Verz. D. Meert.

Stadscommandant von Kathen, alias “de Vosse Moustache”. Verz. J. Ghysens.

Freiherr von Richthofen, de laatste bevelhebber van de *Kommandantur* Aalst met zijn zoon Manfred, beter bekend als de “Rote Baron”. Verz. D. Meert.

en officieren – en hun paarden! De bezetting was een regime van dwang en angst, verpersoonlijkt door sommige wel zeer gehate officieren. Eén van hen was *Ortskommandant* Bruno Sanguinetto, bijgenaamd “De Bloedhond”, in het burgerleven leraar op een middelbare school in Berlijn. Hij stelde op de *Kommandantur*, het hoofdkwartier van de Duitse militairen, een schrikbewind in; met geweld haalde hij opgeëiste dwangarbeiders uit huis. Maar er waren ook pogingen tot overeenkomst. Het gedwongen samenleven schiep soms goede wil. Zo werkten de Duitse en stedelijke brandweerdiensten samen, en maakten Duitse militaire dokters zich verdienstelijk bij een tyfus-uitbraak in de wijk Sint-Job. Hoe zagen de bezetters zichzelf? Het in Aalst uitgegeven blad *Landsturm* laat zien, dat zij hun gezag hier als een permanente verworvenheid zagen...

AALSTENAARS IN HET LEGER

Na de vorming van het IJzerfront waren de Aalsterse militairen, zoals het hele Belgische leger, afgescheiden van hun thuisfront: het bezette land lag immers aan de overzijde van de linies. Niet één keer konden ze naar huis. Briefwisseling was verboden. De geheime organisatie het *Woord van de Soldaat* slaagde er af en toe

Belgische militairen op wacht aan het front. Verz. G. Renneboog.

Aalstenaar Jérôme Renneboog nam honderden foto's aan het IJzerfront waaronder deze van een 'tranché' of loopgracht. Verz. G. Renneboog.

in briefjes ván en náár het bezette Aalst te smokkelen; soms kwamen er berichten via het neutrale Nederland. Aan de IJzer werd het schaarse nieuws van thuis verzameld in het Aalsterse frontblaadje *Kort en Bondig*, zodat alle Aalstenaars

de band met hun stad konden aanhalen. Het blaadje, uitgegeven door een groep Vlaamsgezinde intellectuelen, ijverde ook tegen "zederverwildering" en voor volks- onderwijs en taalgelijkheid aan het front. Al was het frontleven hard, voor sommigen

opende het horizon: de jonge Valéry Keymeulen, telefonist, beschreef trots aan zijn broer hoe hij langzaam maar zeker hogerop klom. Maar in 1917 raakte een voltreffer de jongeman. Keymeulen was één van de 240 Aalsterse militairen die

de oorlog niet overleefden. En velen droegen levenslang de littekens: zo'n 250 Aalstenaars raakten ernstig gewond, meer dan de helft ervan bleven invalide...

VORMEN VAN VERZET

Het verzet in '14-'18 was geen brede georganiseerde beweging zoals in '40-'45. Het bestond uit informele netwerken – familieleden, burens, vrienden, collega's – die probeerden front te vormen tegen de overheerser met de middelen die zij hadden. Dit "front" wilde bewijzen dat, hoewel de Aalstenaars ongewapend stonden tegenover een overmacht, zij het recht behielden om die macht als slechts tijdelijk af te schrijven. Symbolen onderstreepten die houding. Zo eerde een hoogmis in de Sint-Martinuskerk op 21 juli 1915 "de Soldaten van Aalst die strijden aan het front". Het plakkaat dat de plechtigheid aankondigde, was omrand met de streng verboden Belgische driekleur. Een andere vorm van verzet was het smokkelen van brieven van en naar het IJzerfront voor het netwerk het Woord van de Soldaat. Nog een cruciale vorm van verzet was spionage: burgers hielden nauwgezet de spoorwegen in de gaten, noteerden de Duitse troepenbewegingen en gaven via bredere netwerken hun berichten door aan de Belgische en geallieerde legers. Zo werkte Maria-Hubertina Braun uit de Nazarethstraat (nu Louis D'Haeseleerstraat) voor de inlichtingendienst van volksvertegenwoordiger Adolf Buyl. Maar de Duitse contraspionage waakte;

Warnung / Waarschuwing

Op de "Schietbaan" van Aalst werden in augustus 1917 de broers Oscar en Omer Ronsyn gefusilleerd. Samen met een derde broer, Gustaaf Ronsyn, hielden zij zich tijdens de oorlog bezig met smokkelhandel. Op een nacht werden Gustaaf en zijn kompaan, terwijl ze een varken naar Brabant probeerden te smokkelen, tegengehouden door een Duitse *Feldgendarm*. Het kwam tot een gevecht, waarbij de Duitse soldaat het leven liet. Hoewel enkel Gustaaf bij deze gebeurtenis betrokken was en zijn twee broers, Oscar en Omer, hier niets mee te maken hadden, werden ze toch alle drie gearresteerd. Gustaaf werd na een ontsnappingspoging door de Duitsers de keel overgesneden. Oscar en Omer werden op 17 augustus 1917 ter dood veroordeeld. De broers ontvingen beiden de laatste sacramenten en werden de dag erna naar de "Schietbaan" van Aalst begeleid, waar ze geblinddoekt tegen een paal moesten plaatsnemen. Het vonnis werd om precies 6.45 uur met de kogel voltrokken. Verz. Stadsarchief Aalst.

opgepakte spionnen hing de doodstraf boven het hoofd. Ook uitgevers van verboden geschriften, bedoeld om er bij de bevolking de moed in te houden, riskeerden zware straffen: in september 1917 werd de Aalsterse drukker Josse Van Opdenbosch aangehouden, mishandeld en vastgezet in Duitsland.

Gewapende actie hoorde, in tegenstelling tot de tweede bezetting, niet wezenlijk bij het verzet. In april 1916 stak de Brusselse spion Gustaaf Mus de schildwacht Fuss neer en sloeg daarna op

de vlucht. In mei 1917 werd *Landsturmmann* Hümpel vermoord door varkenssmokkelaars uit Appelterre, onder wie Gustaaf Ronsyn. Hij werd na een ontsnappingspoging vermoedelijk vermoord. Zijn broers, die niets met de moord op Hümpel te maken hadden, werden na zware mishandelingen op 18 augustus terechtgesteld op "Den Tir", de huidige Schietbaan.

ONDERLINGE SPANNINGEN

Was de wrok van de Aalstenaars tegenover de bezetter groot, de bezetting kweekte ook spanningen "binnen" de bevolking. Deze uitten zich op verschillende vlakken. De voedselvoorrading schiep een soort planeconomie die niet naar de zin was van alle handelaars. Het stadsbestuur koppelde steun aan "goed gedrag" door bijvoorbeeld bioscoopbezoek te verbieden, tot ergernis van velen. Wie

In *Actualités par René 1914 - 1915 - 1916* neemt de Brusselse tekenaar René het dagelijks leven in bezet België op de korrel. Op de afgebeelde spotprent zien we een goed gezette boer die zijn aardappelen aan de man brengt. Het onderschrift luidt: "naarmate de prijs stijgt, zal de aardappel zakken". Verz. Notaris Peers.

vrijwillig voor de Duitsers werkte of met de bezetter handel dreef, kreeg verwijten en erger naar het hoofd geslingerd. Aalsterse vrouwen die betrekkingen aanknoopten met Duitse militairen, haalden zich de haat van stadsgenoten op de hals, wat bij de bevrijding tot openbare wraaktaferelen zou leiden.

Stadsbewoners verweten de boeren dat ze de voedselschaarste uitbuiten om winst te maken. En dan was er het activisme: dat sommige Aalstenaars kozen voor medewerking met de Vlaamse politiek van de bezetter, dreef een wig tussen burgers, ook tussen Vlaams-gezinden onderling.

Op 1 november 1915 diende iedereen zich van het nieuwe model van de eenzelveigheidskaart te voorzien... met pasfoto! Een goede zaak voor de fotografen, aldus cartoonist René. Verz. Notaris Peers.

Hoe zeldzamer het varken, des te meer troep in de winkel. De toespijs van eerste categorie beperkt zich tot kat, rat en hond... Verz. Notaris Peers.

DEPORTATIE

Tot in 1916 stond het Duitse bestuur toe dat de stad werkverschaffingsprojecten opzette om de werklozen uit de nood te helpen, zoals de aanleg van het Stadspark. Maar in 1916 kwam er een koerswisseling. In het keizerlijke Duitsland nam het leger de volledige macht over. In bezet België verschoof de prioriteit naar een logica van extreme uitbuiting. Dat hield de opeising in van mannen voor dwangarbeid. Dit gebeurde op gewelddadige wijze. Razzia's in Aalst en omstreken schiepen een sfeer van terreur.

Louis Paul Boon, die het geweld als kind meemaakte, zou het nooit vergeten. Een opgeëiste werd vóór zijn ogen doodgeschoten: "Ik was een knaapje, en naast mij in de straat knalden ze gewoon een

man neer, ik zag die man en de wereld vol bloed komen. Dikwijls schrok ik daarna huilend wakker" (*Als het onkruid bloeit*); "O dat was een kerf van een bot mes in het zieltje van lowieke." (*Zomer te ter-Muren*). De wrede behandeling zette zich verder tijdens het transport en in de kampen, met alle gevolgen vandien. Voor heel het arrondissement Aalst stierven er bijna 190 mannen tijdens of zeer kort na hun wegvoering. De bronnen omschreven hen als "vervrozen" of "doodgemarteld". Een nog veel groter aantal was voor het leven geknakt.

Maurice De Valkeneer, pasteibakker uit de Molenstraat 5, was één van de vele opgeëisten die zich na hun terugkeer lieten fotograferen. In 1922 ontving hij 9.960 fr. schadevergoeding. Verz. L. De Valkeneer.

AAN DE BEVOLKING VAN AALST

De laatste Deutsche soldaten hebben onze stad verlaten.

AALST IS VERLOST

Door den moed van onze dappere Soldaten, gesteund door de machtige Bondgenoten-legers, zijn de oude gemeentevrijheden terug hersteld. Welhaast zullen de overwinnende legers hunne intrede doen in de stad.

Aalstenaars, viert den schitterenden triomf der Nationale Zaak, maar viert met kalme waardigheid.

Onthoudt u van alle wanordelijkheden. Niet aan het volk, maar aan de Openbare Machten komt de last toe diegenen te straffen die met den vijand heulden.

Strengere maatregelen worden genomen voor het behoud der openbare veiligheid. Ruststoorders zullen onmeedoogend aangehouden worden.

Aalst, 14 Nov, 1918. De d.d. Burgemeester,
F. DE HERT.

NASLEEP

Zoals in heel het land, verliep de bevrijding van Aalst in een dubbele sfeer: feestvreugde... en razernij. Met optochten, gezang, feestversiering, hoogmissen en kermissen uitten Aalstenaars hun opluchting over het einde van de bezetting en hun dankbaarheid voor het leger dat hen had bevrijd. Maar de vreugde was vermengd met wrok. Opgewonden menigten meenden zich te moeten "wreken" op stadsgenoten die zich tijdens de oorlog onbehoorlijk hadden gedragen - of daarvan werden beschuldigd, niet altijd terecht. Een bende mannen, vrouwen en zelfs kinderen verwoestte een veertigtal huizen in de Zoutstraatwijk, de Kattestraat, de Molenstraat en elders. Vrouwen die zich hadden

"misdragen" werden in het openbaar vernederd. De orde raakte snel hersteld, maar deze dubbele sfeer toont dat de spanningen van de oorlog nog lang zouden nazinderen.

Toch bood de stad naast deze breuklijnen ook het beeld van een samenleving die haar eigen openbare ruimte weer kon innemen, compleet met nieuwe eisen en verscherpte vraagstukken.

Aalst is verlost

Op 11 november 1918 om 11 uur 's morgens werd de wapenstilstand ondertekend, maar dit betekende voor Aalst nog niet het einde van de Duitse aanwezigheid. De Duitse troepen kregen telkens een paar dagen de tijd om een bepaald gebied te ontruimen. Zo verscheen pas op 14 november deze affiche met de mededeling dat de laatste Duitse militairen de stad verlaten hadden. Meteen ook werd opgeroepen het recht niet in eigen handen te nemen ten opzichte van (vermeende) collaborateurs... een tevergeefse oproep zo bleek al snel. Verz. Stadsarchief Aalst.

HERDENKING

Herdenkingsplechtigheid van de Bond der Vuurkruisers op het Keizersplein in de jaren 1950-1960. Verz. K. Meert.

De Europese samenlevingen zijn abrupt de Grote Oorlog ingegaan; maar de “uittrede” uit de oorlog was een veel langzamer proces. Dat proces ging gepaard met intens openbaar ceremonieel. Dat was in Aalst niet anders. Ook hier dienden de grote verliezen en het grote lijden zin en vorm te krijgen. Dat gebeurde via openbare rituelen, monumenten en teksten: optochten, voordrachten, vaandels, gedenktekens, opschriften, herdenkings-

brochures, gedichten, gezangen... De beeldentaal en de retoriek van de 19de eeuw ontvouwen zich hierbij voor de laatste maal: '14-'18 werd niet in moderne, abstracte, ironische termen herdacht,

maar op traditionele, letterlijke, soms hoogdravende wijze.

In diverse oorlogvoerende samenlevingen gold de herdenking enkel de gesneuvelde militairen. In het bezette land kwamen daar ook nog andere groepen herdachte medeburgers bij: de bij de inval vermoorde mensen; de terechtgestelden van het verzet; de gedeporteerde dwangarbeiders. De herdenking van al deze mensen bevond zich op het snijvlak tussen heldenverering en rouw om slachtoffers. Die herdenking stelde dan ook impliciet de vraag naar de zin van het lijden. De namen op de herdenkingspanelen in het Aalsterse Stadhuis, de allegorische beelden van het Pupillenmonument op de Graanmarkt: zij zijn elementen in een breed gedragen herdenkingscultuur.

ZELF AAN DE SLAG MET HET BRONNENMATERIAAL UIT DE TENTOONSTELLING

Hierbij een greep uit het bronnenmateriaal verwerkt in de tentoonstelling waarmee je in de klas zelf verder aan de slag kan:

TENTOONSTELLINGSCATALOGUS 'TUSSEN GEMEENSCHAP EN GEWELD, AALST IN DE GROTE OORLOG'

Van de Duitse inval en de uitbarsting van geweld in september 1914, het dagelijkse leven, de deportatie van tal van Aalstenaars tot de herdenking en herbegra-

ving van de slachtoffers aan de Zwarte Hoekbrug. Al deze onderwerpen komen aan bod, net als het verhaal van de vluchtelingen en de verhalen van aan het front.

De publicatie bevat onder meer de teksten van curator Sophie De Schaepdrijver en laat je aan de hand van talrijke foto's de tentoonstelling van begin tot eind herbeleven.

Voor 20,- EUR is dit boek al van jou!

Waar te koop?

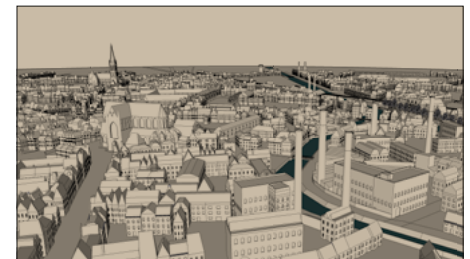
Standaard Boekhandel, Nieuwstraat Aalst
(vanaf maandag 22 december 2014)

Stadsarchief Aalst
(vanaf dinsdag 6 januari 2015)

't Gasthuys - Stedelijk Museum Aalst
(op zondag 21 december 2014
en daarna vanaf dinsdag 6 januari 2015)

FILMMATERIAAL TENTOONSTELLING

Aalst zomer 1914

<https://www.youtube.com/watch?v=5VwUPVJWv8o>

De Duitse inval in Aalst ter hoogte van de Zwarte Hoekbrug op zondag 27 september 1914 werd gekenmerkt door een explosie van brutaal geweld. Vanwege een onverwacht verzet van de Belgische troepen koelden de Duitse Landwehrsoldaten hun woede op de burgerbevolking op rechteroever. Huizen werden in brand gestoken,

buurtbewoners werden als menselijk schild voor de troepen uitgestuurd terwijl anderen met gewerschoten en bajonetsteken werden afgemaakt. Ongeveer 35 burgers kwamen op die bloedige zondag om. Eén van deze slachtoffers was Frans Xaveer Van den Driessche uit de Bredestraat (geboren te Aalst op 5 september 1873). Deze vader van vijf kinderen werd die bewuste 27 september op gruwelijke wijze vermoord. Het verhaal van Frans Xaveer was dankzij Petrus Van Nuffels 'Gedenkboek der Aalstersche burgerlijke slachtoffers in den wereldoorlog van 1914 – 1918' genoegzaam bekend. Toch kwam rond deze gebeurtenisin de aanloop naar de tentoonstelling nog nieuw materiaal naar boven. Naar aanleiding van de door het stadsarchief van Aalst georganiseerde inzamelingsdag rond Wereldoorlog I-materiaal op Erfgoeddag 2013 bracht mevrouw Solange De Smet, kleindochter van Frans Xaveer, een op geluidsband opgenomen ooggetuigenverslag mee van haar vader, Theopiel Van den Driessche, die als veertienjarige getuige was van de moord op zijn vader. Theopiel vertelde als 70-jarige man aan zijn kleinkinderen hoe zijn vader werd meegenomen en hoe hij neergeschoten en doorstoken werd met een bajonet. Omdat Frans Xaveer op dat ogenblik nog steeds niet dood was werden uiteindelijk zijn handen afgehakt.

The Battle of Alost

<https://www.youtube.com/watch?v=z1nb5JxFLBw>

Tijdens de Duitse artilleriebeschieting van zondag 27 september 1914 was de omgeving van de Sint-Annabrug en de Molenstraat de achtergrond van een schouwspel dat sindsdien bekend staat als de Battle of Alost. Aan de brug waren barricades opgeworpen waarachter de Belgische lanseniers zich gereed hielden om de Duitse aanval af te weren. Ze werden bijgestaan door de pantserwagens van onderluitenant Thiery. Een Amerikaanse cameraploeg onder leiding van cineast Romeyn Rossiter vond de inslaande artilleriegranaten blijkbaar niet spectaculair genoeg en stelde voor om een gevecht in scène te zetten. In "het gat van de markt" stond eveneens een barricade opgesteld en de daar aanwezige lanseniers hadden de eer om samen met de pantserwagens in de hoofdrol te mogen

acteren alsof ze een Duitse aanval afsloegen. De beelden gingen de wereld rond en werden onder andere in Londen en de Verenigde Staten veelvuldig getoond. In allerhande kranten werden beelden uit de film verspreid, hier en daar zelfs met extra bijgetekende schade aan de omliggende gebouwen in de Molenstraat. De eigenlijke film was tot voor kort onvindbaar, maar fragmenten uit the Battle of Alost zijn gebruikt in een Duits nieuwsbericht uit 1915 (weliswaar foutief beschreven als gefilmd in een Franse stad) dat momenteel op internet te bekijken is via de website van het Duitse Bundesarchiv. Met dank aan dhr. Dirk Meert voor het opsporen van de verloren gewaande beelden.

Aalst in de Grootte Oorlog

<https://www.youtube.com/watch?v=Ullhcj19t9k>

Overzichtsfilm 'Tussen Gemeenschap en Geweld, Aalst in de Grootte Oorlog'.

DATABANKEN

Made in Aalst

<http://www.madeinaalst.be/>

De Made in Aalst-website is een platform voor het digitaal publiceren en ontsluiten van het Aalsterse historische erfgoed dat bewaard wordt door de stad én door privé-personen en/of -verenigingen. Het materiële en immateriële erfgoed dat hier getoond wordt is van groot belang voor de lokale geschiedschrijving. Bovendien betekent de digitale publicatie via deze website een bijkomende bescherming voor de erfgoedstukken aangezien deze niet meer in origineel moeten geraadpleegd worden.

Specifiek voor fotomateriaal uit WO1:
http://www.madeinaalst.be/beeldbank?f_theme_id%5B0%5D=0bb720da-98d7-fc6c-8958-0a5018f97223

Tekstaffiches in de kijker

<http://www.madeinaalst.be/tekst-affiches-in-de-kijker>

Ten tijde van de Eerste Wereldoorlog was het communicatiemiddel bij uitstek van zowel de Belgische als Duitse overheden de zogenaamde tekstaffiche. In het geval van de Duitse affiches kan men spreken van

gebods- en verbodsbepalingen waarlangs de Duitse bezettende overheid haar wil kenbaar maakte aan de lokale bevolking.

Het stadsarchief van Aalst bewaart circa 1800 tekststafiches. Daarvan zijn er iets meer dan 600 die uit gingen van het Aalsterse stadsbestuur of de commandantur Aalst, of die gedrukt zijn te Aalst. Deze omvangrijke reeks werd in eerste instantie geïnventariseerd en beschreven. Vervolgens werd ze gerestaureerd en gedigitaliseerd. Door het toepassen van Optical Character Recognition is de collectie behalve via de beschrijvingen ook op woordniveau doorzoekbaar gemaakt.

Kranten

<http://aalst.courant.nu/>

Documentatiecentrum en Archief voor Daensisme en Hedendaagse Gesch van de Denderstreek (D.A.D.D.) plaatst kranten uit het stadsarchief van Aalst – De Volksstem, Het Land van Aalst, ...

<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/feldzt-glandsturm1915bis1916>

Het Duitse blad Landsturm, voor de bezettingstroepen in Aalst (1915-1916) is online beschikbaar op de website van de Universiteit Heidelberg!

BRIEFWISSELING AALSTENAARS IN HET LEGER

+ foto's soldaten en brieven met transcripties zie map apart (bronvermelding)

www.link-invoegen.be

Jérôme Renneboog
° 26/06/1892 te Aalst

Jérôme Renneboog was student farmacie, met de bedoeling in de apotheek van zijn vader te kunnen meewerken. Hij was bij het begin van de oorlog soldaat bij het 29ste linieregiment en vocht in augustus 1914 rond de forten van Luik. Midden september zat hij ondergedoken in het reeds door de Duitsers bezette Brussel, tot hij begin november 1914 via Nederland en Engeland het Belgische leger in Frankrijk opnieuw kon vervoegen om de strijd verder te zetten.

Valéry Keymeulen
° 23/05/1896 te Aalst, † 25/10/1917 te Sint-Jacobs-Kapelle, Diksmuide

Valéry zat kort na het uitbreken van de oorlog al in Valognes in Frankrijk waar hij als korporaal in een opleidingskamp was tewerkgesteld. Aan dit relatief veilige leven achter het front kwam een einde toen hij begin januari 1916 naar de loopgraven van

de IJzer gestuurd werd. Al na een paar dagen in de eerste linie kreeg hij de functie van “signaleur” (telefonistelegrafist) in een commandopost van een majoor... een veiliger locatie dus dan in de frontlinie... of dat had toch zo moeten zijn, want op 25 oktober 1917 werd de commandopost getroffen door een voltreffer van een Duitse artilleriegranaat die een einde maakte aan het jonge leven van Valéry Keymeulen.

Petrus Philips (° 29/10/1895 te Aalst
en Frans Philips (° 31/07/1894 te Aalst,
† 04/10/1918 te Moorslede)

De gebroeders Frans en Petrus Philips zaten tijdens de oorlog beiden aan het IJzerfront. Slechts één van hen zal na de wapenstilstand van 11 november 1918 terug naar huis kunnen keren... Frans sneuvelde net voor het einde van de vijandelikheden.

Eugène Van Landuyt
° 24/12/1891 te Antwerpen,
woonde te Nieuwerkerken

Hij was krijgsgevangene vanaf november 1914 tot het einde van de oorlog in november 1918. Zat voornamelijk in het krijgsgevangenenkamp van Soltau. Hij kreeg zijn eerste brief van thuis pas nadat hij reeds meer dan 30 brieven verstuurd had.

DE NAMENLIJST

In het hart van de Westhoek wil het In Flanders Fields Museum een hoeder van het oude slagveld zijn. Daarom willen ze voor dit oorlogsland een inclusief register van slachtoffers opstellen, een lijst waarop plaats is zowel voor burgers als voor militairen, ongeacht hun nationaliteit, zowel voor toenmalige vrienden als voor gewezen vijanden, zowel voor Belgen die in eigen land of daarbuiten omkwamen als voor niet-Belgen die hier om het leven kwamen of dodelijk verwond raakten om vervolgens elders te sterven.

De namenlijst kan online geraadpleegd worden. Via een zoekfunctie kan u gesneuvelde Aalstenaars terugvinden.

<http://www.inflandersfields.be/nl/namenlijst>

LEXICON

Artillerie

Verzamelnaam voor ondersteunend geschut dat door een krijgsmacht wordt gebruikt om de vijand schade toe te brengen bijvoorbeeld: kanon, houwitser.

Bondgenootschap

Een groep landen die elkaar helpen.

Cavalerie

Ruiterij of ruitervolk/paardenvolk, naam voor de militaire eenheid die zich te paard voortbeweegt en te paard vecht. Dit in tegenstelling tot de infanterie die te voet vecht en zich te voet verplaatst. De belangrijkste taken zijn verkenning, aanval en ondersteuning van de infanterie. Het begrip cavalerie staat binnen de krijgsmacht tegenwoordig voor eenheden met gepantserde tuigen.

Civiel arbeider

Burger opgeëist door de bezetter voor dwangarbeid.

Etappengebied

Het Etappengebied omvatte de volledige provincie Oost-Vlaanderen, een gedeelte van de provincies West-Vlaanderen, Henegouwen en Luxemburg. Het was het gebied waar het Duitse leger zich bevoorraaide en zijn depots had. Het stond onder militair bestuur.

Fahrscheinheit

Reispas.

Houwitser

Stuk artillerie met een relatief korte loop. In tegenstelling tot een kanon, die de projectielen bijna horizontaal afvuurt, worden bij de houwitser de projectielen in een kromme baan afgeschoten (krombaangeschut). Houwitsers kunnen projectielen tot dertig kilometer ver afschieten. Een voorbeeld van een grote houwitser is Dikke Bertha.

Infanterie

Soldaten te voet.

Inkwartiering

Militairen (bij burgers) onderbrengen.

Kommandantur

Hoofdkwartier.

Meldeamt

Administratieve dienst die de opgeëiste arbeiders registreert.

Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit

Comité dat tijdens de Duitse bezetting instond voor de voedselbevoorrading aan de bevolking.

Neutraliteit

Geen kant kiezen.

Noodgeld

Geld dat door een niet daartoe bevoegde overheid (bijv. gemeentebestuur) wordt uitgegeven om tijdelijk in een tekort aan betaalmiddel te voorzien.

Oktoberrevolutie

Tijdens de Februarirevolutie in 1917 wordt de Russische tsaar afgezet en werd een voorlopige regering ingesteld. Op 25 en 26 oktober 1917 (volgens Gregoriaanse kalender 7 en 8 november) werd de voorlopige regering omvergeworpen door de bolsjewieken (communisten) onder leiding van Lenin. De Bolsjewieken benoemden zichzelf tot leiders van de verschillende ministeries en namen het bestuur van het land over.

Personalausweis

Eenzelvigheidskaart, identiteitsbewijs.

Plakkaat of plakbrief (affiche)

Gedrukte aankondiging van een officiële instantie onder de vorm van een bericht, mededeling of bevel bedoeld om de bevolking te informeren.

U(h)laan

Licht bewapende ruiter.

Schein

vergunning.

Stellingoorlog

Vorm van oorlogvoering waarbij de tegenstanders gedurende lange tijd op korte afstand van elkaar liggen in verdedigingsstellingen.

Torpederen

Met een tornado (onderzeese bom) treffen (en daardoor tot zinken brengen). De torpedo wordt uit torpedoboten, onderzeeërs of vliegtuigen gelanceerd vanuit speciale buizen. De torpedo beweegt zich meestal voort door middel van een schroef die door samengeperste lucht of anderszins aangedreven wordt.

Smokkelen

Goederen met ontduiking van in- of uitvoerrechten over de grens vervoeren.

Weerplichtig

Dienstplichtig.

WEGWIJS IN AALST IN WOI

ONLINE TOOLS

Forum Eerste Wereldoorlog: het WOI- forum voor Nederland en Vlaanderen, met zoekmogelijkheid en Wiki.
<http://www.forumeerstewereldoorlog.nl>

Forum "Aalst waar is de tijd"
<http://aalstwaarisdetijd.forumup.be/>

<http://www.madeinaalst.be/>

http://www.madeinaalst.be/beeldbank?f_datum=acet%5B0%5D-%5B1914+T0+1919%5D

<http://www.madeinaalst.be/tekst-affiches-in-de-kijker>

Documentatiecentrum en Archief voor Daensisme en Hedendaagse Gesch van de Denderstreek (D.A.D.D.) plaatst kranten uit het stadsarchief van Aalst - De Volksstem, Het Land van Aalst, ...
<http://aalst.courant.nu/>

Het Duitse blad Landsturm, voor de bezettingstroepen in Aalst (1915-1916) is online beschikbaar op de website van de Universiteit Heidelberg!
<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/feldzt-glandsturm1915bis1916>

BROCHURES

Ezelsplein

DOCUMENTEN

Illustrierter Krieger-Kurier,
BERLIN, DEUTSCHER KURIER, 1914-1916

Commission d'enquête sur les violations des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre, ed., Rapports et documents d'enquête,

Premier Volume: Rapports sur les attentats commis par les troupes allemandes pendant l'invasion et l'occupation de la Belgique
2 DELEN (BRUSSEL-LUIK 1922)

Deuxième Volume: Rapports sur les déportations des ouvriers belges et sur les traitements infligés aux prisonniers de guerre et aux prisonniers civils belges
(BRUSSEL-LUIK 1923)

Troisième Volume: Rapport sur les mesures prises par les allemands à l'égard de l'industrie belge pendant l'occupation
2 DELEN (BRUSSEL-LUIK 1921)

Quatrième Volume: Rapport sur les mesures législatives, judiciaires, administratives et politiques prises par les Allemands pendant l'occupation - Rapport d'ensemble et conclusions
(BRUSSEL-LUIK, 1923)

(= hierin veel over Flamenpolitik, b.s., Volksopbeuring, etc)

[De archieven van deze onderzoekscommissie zitten in het Rijksarchief. Er is een inventaris van, door Pierre-Alain Tallier, inventarisnummer 298.]

GPS-SPEL "AALSTSLAG"

"AalstSlag" is een spannend GPS stadsspel in de binnenstad van Aalst in samenwerking met GPSRent. Stap mee in de voetsporen van het verzet in Wereldoorlog I en bevrijdt Aalst van 'De Duitschers'. Jij en je team nemen het op tegen andere teams, met als doel zoveel mogelijk medailles binnen te halen.

Je voert verzetsopdrachten uit op verschillende locaties die van cruciaal belang waren tijdens Wereldoorlog I en je krijgt zo een beeld van het leven en laten in deze donkere periode...

<http://www.aalstslag.be/>

BIBLIOGRAFIE AALST IN WO I

- Anoniem, De oorlog van 1914: *wat het Belgisch leger deed voor de verdediging van het land en de eerbiediging zijner onzijdigheid - verslag van het opperbevel van het leger - tijdperk van den 31en juli tot den 31en december 1914*, s Gravenhage, Van Stockum, 1916, 103 p.
- Anoniem, *Guldenboek der vuurkaart*, Brussel, Rozez, 1940, LXIX, 663 p.
- Anoniem, *Nationaal Comité van Hulp en Voeding, Provincie Oost-Vlaanderen, Verslag van het Provinciaal Comité van In October tot 31n December 1917*, Gent, Boek- en Steendrukkerij F. en R. Buyck Gebroeders, 1917. [pp. 66-98: rapport van het Gewest Aalst van de hand van de voorzitter Baron Lodewijk de Bethune]
- Anoniem, *Rijksadministratiecentrum "Pupillen" - Aalst, Renovatiewerken 1969-1988*, s.l., 1988, 95 p.
- Anoniem, *Touring-Club de Belgique, Bulletins de Guerre, 1914-1918*, pp. 411-528, 120 p., 120 p., 136 p., 204 p. [pp. 459-461: foto's + beschrijving van de gevechten te Aalst in september 1914]
- Anoniem, *Oorlogsboek van het Davidsfonds. Een en ander over de Duitschers in de omschrijving der afbeeldingen. 1914-1918. (deel I: Luik, Limburg, Brabant, Antwerpen (op p.259 worden Baardegem, Moorsel en Meldert vernoemd), deel II: Antwerpen, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen (op p. 122 ev. Over Lede)*, J. Houdmont-Carbonez, Brugge, s.d. (staat bij het DADD 927.5)
- ANTHOENS A., *De grote oorlog 1914-1918 op zijn einde*, Mededelingen Heemkring Okegem, 30, 2005, (2), p. 44-45
- BAVAY L., *Uit dankbaarheid. Votiefkapellen na de eerste wereldoorlog. - Mededelingen van de Heemkundige Kring van Erpe-Mere*, 31, 1991, (1), p. 1-5.
- BECK A., *Over het kanaal*, Breda, De Geus, 2011, 349 p.
- BOEL K., *Hippoliet Meert. Taalkundige, flamingant, activist. Een vergeten, maar groot Aalstenaar*. Aalst, 1983
- BOON, *Pieter Daens*, 12de druk 1993 [min of meer over de oorlog: pp 628-653]
- BOTERBERGH T., *De stad belegerd*, - ARNOUITS L., GEEROMS L., IGUAL-PACHECO M, MEERT J., ROELANDT H., VAN DER LAAN M., *Waar is de tijd: 1000jaar Aalst*, Zwolle, Waanders in samenwerking met de stad Aalst, 2004-2006, p. 321-344
- BROUCKE R., *De Faluintjes 1914-1918: Moorsel, Meldert, Herdersem en Baardegem tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Erembodegem, Flying Pencil, 2009, 207 pp.
- BROUCKE R., *Live and remember*, Heemkundige Kring De Faluintjes, 24, 2011, (1), p.20-29, (3), p. 278-289 (gesneuvelden uit WO I)
- CALLEBAUT A., *Tot wederziens: verhalen en dagboek over mijn oorlog en opeising*, Aalst, Callebaut, 2001, 69 p.
- CAUDRON F., *De brief aan de soldaat : correspondentie aan Ernest Caudron in Nederland tijdens Wereldoorlog I*, - Liniaal, 23, 2000, (2), p. 1-24.
- CLEYMANS F., *Heldenzerk Joannes Hendrickx te Meldert*, - Heemkundige Kring De Faluintjes, 19, 2006, (3), p. 450-451.
- COSIJNS R., *"Expulsus tempore belli". Aangaande hen die tijdens de eerste wereldoorlog verdreven werden en zo te Pollare terechtwamen*, - Mededelingen van de Heemkundige Kring Pollare, 12, 1992, p. 51-52.
- DAVIGNON H., *La Belgique et l'Allemagne*, Paris, Hachette & Cie., 1915, 128 p. [pp. 36-37: foto's + beschrijving van gebruik van dum-dum-kogels bij de gevechten te Aalst op 27/09/1914]
- DEBAVAYE J., *Belgisch en Vlaams nationalisme in de Eerste Wereldoorlog: een studie aan de hand van West- en Oost-Vlaamse oorlogsdagboeken*, Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 2008.
- DE BRAUWER J., *Oordegem en Smetlede tijdens de Grote Oorlog 1914-1918*, Lede, s.n., 2008, 156 pp.
- DECLERCK H., *Gesneuvelden WO I - een oproep*, - Dender-stam, 26, 2006, (2), p. 38; (3), p. 64-72; (4), p. 86.
- DE DECKER C. & MERTENS A., *Erembodegem: één dorp, twee oorlogen*, s.l., De Krijger, 2005, 272 pp.
- DE METSENAERE W., *Denderleeuw tijdens de Eerste Wereldoorlog. Naar het dagboek van Eduard Cortvrindt. Aantekeningen gemaakt tijdens de periode van 27 juli 1914 tot 3 december 1919, (Herinneringen. Belgen in de oorlog)*, Erpe, De Krijger, 1999, 83 p.
- DE MEY J.R., *Het papieren noodgeld van het arrondissement Aalst*, Aalst, Numismatica Alosta, 1991.
- DE MEYST R. V., *Herinneringen uit de oorlog 1914-18*, - Heemkundige Kring De Faluintjes, 6, 1993, (1), p. 49-50.
- DE MOL G., *Een eeuw luchtvaart boven het Land van Aalst*, Erembodegem, Flying Pencil, 2007, 208 pp.
- [WIM DE MONT], *Literatuur in Ninove vroeger en nu. 2: Over de lente, het daensisme en wereldoorlogen*, - NinoVV Vekrant, 2005, (28), p. 9.
- DE MOOR J., *Dokter Albert De Moor*. Spoedarts in de Eerste Wereldoorlog, s.l., 2011
- DE LOOSE W., *Den grooten oorlog; Opgeëisten van Haaltert WO I*, - mededelingen Heemkundige Kring Groot-Haaltert, 31, 2011, (3), p. 19-21
- DE LOOSE W., *Haaltert van 1830 tot 1976: bijdrage tot de geschiedenis van het politieke en sociale leven*, Haaltert, Heemkundige Kring Haaltert, 1995
- DE LOOSE W., *Opgeëisten van Haaltert WO I*, - Mededelingen Heemkundige Kring Groot-Haaltert, 31, 2011, (3), p. 19-21.
- DE PAEPE PH., *De vrijwillige brandweer te Aalst. Haar geschiedenis*. Aalst, 1969
- DE RIDDER L., MEERT D. EN DEPRYCK J., *Het Kerkhof van Aalst*, Aalst, Uitgave Forum Aalst Historiek, 2013, 48 p. [bevat oa artikel over Heldenhuldezerkje]
- DE SAEDELEER CH., *Prosper De Sutter*, - Liniaal, 2, 1978-79, (2), p. 27-29.
- DE SAEDELEER CH., *Sylvère Verhulst*, - Liniaal, 3, 1979-80, (3), p. 39-44.
- DE SAEDELEER CH., *Tafelrede van Charles De Saedeleer, voorzitter der oud-strijders, op het noenmaal van 11 november 1981 te Nieuwerkerken-Aalst*, - Liniaal, 5, 1981-82, (2), p. 20-24.
- DE SCHAEPELDRIJVER S., *De Groote Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam/Antwerpen, 1997
- DE SCHRYVER F., *"Private" Theophilus Van Vaerenbergh: Nieuwerkerkse gesneuvelde Wereldoorlog I*, Liniaal, 33, 2010, (3), p. 21-24
- DE SCHRYVER F., *Brief van een Hollandse evacuée*, - Liniaal, 23, 2000, (3), p. 27-32.
- DE SCHRYVER F., *Gesneuvelde soldaten uit WO I*, Liniaal, 33, 2010, (1), p. 29-37
- DE SCHRYVER F., *Nieuwerkerken onder de Eerste Wereldoorlog*, - Liniaal, 30, 2007, (2), p. 23-34.
- DE SCHRYVER F., *Prosper Van Vaerenbergh Krijgsgevangene W.O.I.*, Liniaal, 36, 2013, (3), p. 31-33.
- DE SUTTER P.; DE SCHRIJVER F., *Een oude schoolfoto uit Nieuwerkerken*, - Liniaal, 12, (3), p. 53-56; 13, (1), p. 18-20; 13, (2), p. 37-40.
- DE SUTTER P., *De Vaderlandse Verenigen van Nieuwerkerken*, - Liniaal, 22, 1999, (3), p. 1-31.

- DE TROYER R., *Gesneuveldde soldaten WO I en WO II, Denderhoutem - Haaltert - Heldergergem - Kerksken - Terjoden*, Haaltert, Heemkundige Kring Haaltert, 2005, 119 pp.
- DE VUYST C. A. J., *Kroniek Rode Kruis Aalst, 1908-2008*, Aalst, uitgave in eigen beheer, 2008, 466 p.
- DE VUYST J., *Een mensenleven altijd met gevaar bedreigd, - ons Heem*, 58, 2005, (1), p. 31-46 (met vermelding van 7 kinderen die in 1919 in Appelsterre omkwamen door de ontploffing van een granaat uit W.O. I
- DE VUYST J., *Sprokkelingen uit 'Den Grooten Oorlog' te Haaltert*, - Mededelingen Heemkundige Kring Groot-Haaltert, 22, 2002, (1), p. 15-18.
- DE VUYST J., *Gesneuvelden en slachtoffers van de oorlog 1914-1918*, Erpe-Mere, Gemeentestuur Erpe-Mere, 2009, 96 pp.
- DE VUYST P. & MORTIS I., *Beschouwingen rond gevallen Belgische militairen in de periode 1914-1918*, overdruk uit: The Western Front Association België, p.45 - p.55
- DE WEERDT D., *De vrouwen van de eerste wereldoorlog*, Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1993, 224 p. + ill. ill.
- DE WITTE R., *De vloek van Blavier. De Woelige geschiedenis van Eendracht Aalst 1919-1991*, Aalst, 1991
- DE ZAEYTIJDT A., *De smokkelroute in het etappengebied*, - Businarias, 1998, (6), p. 11-13.
- D'HAESE D., *Den grooten oorlog 1914-1918 en de gemeenten van Lede*, Lede, Dirk D'Haese, 2008, 124 pp.
- D'HAESE D., Van Langenhoven B. (med.), *Den Grooten Oorlog: 1914-1918 en de gemeenten van Lede*, Lede, in eigen beheer (Dirk D'Haese), 2008, 124 p.
- D'HAESE R., *De overgang van Daensisme naar Vlaams-Nationalisme in het arrondissement Aalst 1914-1925*, s.l., 1976
- DEFEVER G., *Een verleden in Steen en Brons: standbeelden en gedenktekens in Aalst en Dendermonde*, Gent, UGent (onuitgegeven licentiaatsverhandeling), 1990, 308 p.
- DELANNOO E., *Onze gepantserde treinen in 1914*, s.l., s.n., s.d. 5 p.
- DELANNOO E., *Een hart voor mensen - 300 jaar hospitaalzusters te Aalst*, Aalst, s.n., 1986
- DEPREZ A.; VANACKER D., *Het archief van de Raad van Vlaanderen. Summiere inventaris, - Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 1991, (1-2), p. 149-195.
- DEVOLDER K.; SYMOENS B., *Bezete België 1914-1918. Tekeningen, prenten en foto's uit de oorlogsarchieven van het Algemeen Rijksarchief. Dossier bij de gelijknamige tentoonstelling in het Algemeen Rijksarchief te Brussel (16 november 1998 - 31 maart 1999)*, (Algemeen Rijksarchiefen Rijksarchief in de Provinciën : educatieve dienst : dossiers : tweede reeks, 18), Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1998, 79 p.
- DEWAELE G. & FRANSEN G., *Beelden van een eeuw 1880-1980: het nieuws uit de Denderstreek*, Groot-Bijgaarden, Corelio Publishing, 2010
- FLAMA W., *De wetgeving in het etappengebied (West-en Oost-Vlaanderen) van het vierde Duitse leger in 1914*, Gent, UGent, (onuitgegeven master-scriptie), 2010
- GHYSENS J., *De Faluintjes in oude prentkaarten*, Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1972
- GHYSENS J., *De Aalsterse brandweer*, Aalst, s.n., 1996
- GHYSENS J., *De gemeentepolitie van Aalst*, Deinze, s.n., 1994
- GHYSENS J., *Het Aalsterse volksleven. Het Markt- en straatlied 1860-1950*, Aalst, s.n., 1978
- GHYSENS J. & WAUTERS F., *Aalst op zen oilsjters, aspecten van een gemeenschap en een bloemlezing van de gesproken volkstaal 1890-1990*, s.l., s.n., 1991
- GHYSENS J., *Industrie, handel en merknamen: Aalst 1840-1940*, Aalst, s.n., 1997
- GHYSENS J., *Erembodegem in oude prentkaarten*, Zaltbommel, Europese bibliotheek, 1972
- GHYSENS J., *Kent u ze nog... de Aalstenaars*, Zaltbommel, Europese bibliotheek, 1974
- GHYSENS J., *Aalst in oude prentkaarten*, Zaltbommel, Europese bibliotheek, 1972
- GHYSENS J., *De muziekschool te Aalst 1859-1979*, Aalst, Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, 1980
- GHYSENS J., *Een musicerende stad 1860-1980*, Aalst, Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, 1980
- GHYSENS J., *Gendarmen en rijkswachters te Aalst*, s.l., 1990
- GHYSENS J., *Stad Aalst Mijlbeek*, Aalst, Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, 2005
- GHYSENS J. & DE SCHRIJVER H., *Het stadspark van Aalst*, Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, Aalst, 1993
- GOOSSENS P. & MEIRESONNE L., *Vlaanderen Niemandslan 1914: van gendarmen, vrijwilligers en burgerwachten tijdens de eerste oorlogsmaanden*, Leuven, Davidsfonds, 2009, 403 p.
- GUINAND M., *Le premier ministre des Affaires économiques (1917-1926), et les ministères de 'Intendance (1917-1918) et de la Reconstruction nationale (1918). 1: Etude de la structure de l'administration centrale, et répertoire des commissions et parastataux qui en dépendent*, (Archives générales du Royaume et Archives de l'Etat dans les Provinces. Miscellanea archivistica. Studia, 27), Bruxelles, Archives générales du Royaume, 1992.
- [GROTE], *De Grote Oorlog: 1914-1918: Impe-Lede-Oordegem-Papegem-Smetlede-Wanzele*, Lede, s.n., 2008, 248 p.
- HENDRICKX-D'HAESE P., *Gustaaf-Joseph Samuël 1896-1918*, - Heemkundige Kring Denderland, 7, 2009, (2), p. 51-53.
- [HERDENKINGSFOTO], *Herdenkingsfoto van de "Verenigde Oudstrijders 14/18 van Lede" op 23 februari 1970*, - Ken uw Dorp, 35, 2008,
- HIEL R., *Uit de jaren stillekes ... uittreden in stal*, - Heemkundige Kring De Faluintjes, 22, 2009, (2), p. 250-253.
- [INDEXERING], *De indexering van het Guldenboek der Vuurkaart*, - Dender-Stam, 28, 2008, (3), p. 66-71.
- JACOBS P. & DE DECKER E., *Wandelen door Gent, 1913-1918, Van wereldtentoonstelling tot wereldoorlog*, Tielt, Uitgeverij Lannoo, 2013, 255 p. [pp. 94-95: foto Aalsterse vluchtelingen]
- KELLOG C., *Bobbins of Belgium. A book of Belgian lace, lace-workers, lace-schools and lace-villages*, New York and London, Funk & Wagnalls Company, 1920, 314 p. [pp. 167-197: beschrijving van het bezoek van Charlotte Kellog in 1919 aan de kantscholen en -werkplaatsen in het naoorlogse Aalst, Erembodegem en Kerksken]
- KEYMEULEN H., *Het leven en lijden van Joannes De Meyst, mijn grootvader en soldaat van de Eerste Wereldoorlog*, - Heemkundige Kring Denderland Hofstade-Gijzegem, 5, 2007, (4), p. 166- 168.
- LAMARCQ D., *Verstild in steen en brons: oorlogsmo- numenten in Oost-Vlaanderen*, - Toerisme Oost-Vlaanderen, 51, 2002, (4), p. 21-25.
- LAPORTE G., *De Belgische geïnterneerden in Nederland gedurende de eerste wereldoorlog. Een*

onderzoek naar de levensomstandigheden, de socio-culturele uitingen en de politieke stromingen in de kampen, - Janssens L.; Kin M. (eds.), *Handelingen van het eerste Congres van de Federatie van Nederlandstalige Verenigingen voor Oudheidkunde en Geschiedenis van België te Hasselt, 19-22 augustus 1982*, Mechelen, Federatie van Nederlands-talige Verenigingen voor Oudheidkunde en Geschiedenis van België, 1990, 2, p. 401-409.

LELOUP P., "Uw geld of uw leven!": een sociaalhistorische studie van gewapend banditisme in Oost-Vlaanderen tijdens en na de Eerste Wereldoorlog (1914-1925), Gent, UGent (onuitgegeven masterscriptie), 2010.

LEROP P., *Aide et protection aux dentellières du Comité National de Secours et d'Alimentation*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1988, 11 p.

L.H., *Allerlaatste Meldertse oud-strijder '14-18 overleden*, - De Voorpost, 40, 1987, (44), p. ---.

LEVÈQUE H., *Le panorama de la guerre. : Encyclopédie Générale d'Histoire et de Chronologie depuis les origines à la fin des hostilités*, Paris, Tallandier Jules

LIEVENS M & GYSEL A., *Dokter Lievens: dagboek van een arts in de loopgraven van WO I*, Tiel, Lannoo, 2011, 158 pp. (Ninove, 1886-1935)

LYR R., *Onze helden, gestorven voor het vaderland: België's epische strijd van 1914 tot 1918 (geschiedenis en bewijsstukken) - erelijst der officieren, onderofficieren, soldaten, zeelieden en burgers die vielen voor de verdediging der Belgische haardsteden*, Brussel, Société Anonyme Belge, 1931, 492 + 186 p.

MAINZ K., *Over bouwen en verbouwen: de textielnijverheid in het arrondissement Aalst, 1914-1944*, Gent, 2001

MEERT D., *Aalst 1914-1918. Het leven in een stad onder Duitse bezetting*, Aalst, Dirk Meert, 2012, 384 pp.

MEERT D., *Aalst 1914-1918, Aalstenaars als slaven weggevoerd*, Aalst, Dirk Meert, 2013, 564 pp.

MONBALLYU J., *De jacht op de flaminganten: de strafrechtelijke repressie van de Vlaamsgezinde militairen aan het IJzerfront*, Brugge, De Klaproos, 2010, 237 pp.

MONBALLYU J., *Het uur der vergelding: Vlaamse activisten voor de krijgsraad*, - wetenschappelijke tijdingen, 70, 2011, (1), p. 7-39

MONBALLYU J., *Slechte Belgen! De repressie van het incivisme na de Eerste Wereldoorlog door het hof van Assisen van Brabant*, Brussel, 2011

MOYERSOEN L., *Baron Romain Moyersoen en politieke problemen van zijn tijd, 1870-1967*, Aalst, uitgave in eigen beheer, 1986, 401 p. [pp. 114-133: stuk betreffende Aalst tijdens de Eerste Wereldoorlog]

NEUHAUS WILH., *Landsturm. : Landsturm Bataillon Hersfeld*, Aalst, Van de Putte-Goossens, 1915-1916

NOTEBAERT A.; NEUMANN C.; VANDEN EYNDE W., *Inventaris van het archief van de Dienst der verwoeste Gewesten. Inventaire des archives du Service des Régions dévastées*, 7 dl., (Algemeen Rijksarchief: toegangen in beperkte oplage, 264-270), Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1995, 278, 239, 357, 402, 280, 255 en 246 p.

[NOODGELD], *Het noodgeld van Oost-Vlaanderen tijdens W.O. I en W.O. II*, Brussel, Nationale Bank van België, 1989, 88 p. + ill. ill.

[OORLOGSMONUMENTEN], *Oorlogsmonumenten van WO I in Groot-Lede*, - Ken uw Dorp, 35, 2008, p. 74-77.

POTS L., *Een vergeten link tussen Denderhoutem en Pierrepont (USA)*, - Mededelingen Heemkundige Kring Groot-Haaltert, 29, 2009, (4), p. 9-16.

POWELL E.A., bewerkt door LANGLEY N. EN A., *Ooggetuigen uit de Grote Oorlog. Een Amerikaanse reporter beleeft en beschrijft de strijd in Vlaanderen*

in 1914, Leuven, Davidsfonds Uitgeverij, 2013, 199 p. + foto's. [pp. 152-153: beschrijving van een cavaleriecharge te Aalst in september 1914]

RUBBENS E. DOKTER, *Binst den Oorlog. Verbandleer, Bijvoegsel aan de verhandelingen der "Rood-Kruislessen" gegeven te Aalst in het Landbouwershuis*, Aalst, P. Van Schuylenbergh - Van Bastelaere, 1915, 24 p.

SCHIVELBUSCH W., *Die Bibliothek von Löwen. Eine Episode aus der Zeit der Weltkriege*, München, s.n., 1988.

SCHOETERS S., SERNEELS B., REYNTJENS A., *De Grote oorlog, toen en nu: W.O. I in monumenten en begraafplaatsen*, Leuven, Davidsfonds, 2011, 217 pp.

SMET K., *Het socialisme in het arrondissement Aalst van 1914 tot 1940*, Gent, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, 1994

SOUFFREAU G., *Oorlog 1914-1918 Belgische militaire begraafplaatsen in de Westhoek: Lijst van militairen uit de streek van Aalst*, - Agenda V.V.F. Aalst, 19, 1999, (1), p. 8-12.

SOUFFREAU G., *De grote oorlog 1914-1918*, - Mededelingen Heemkring Haaltert, 1999, (3), p. 6-7.

SOUFFREAU G., *Oorlog 1914-1918. Belgische militaire begraafplaatsen in de Franse Departementen Noord en Nauw van Kales. Lijst van militairen uit de Denderstreek*, - Dender-stam. Tweemaandelijks informatieblad van de V.V.F. Aalst, 22, 2002, (2), p. 17-18.

STRYPENS H., *De mouterij De Wolf-Cosyns in Aalst*, deel 4: 1910-1921

TIMMERMAN H., JOANNES DE PERO (23 december 1869 - 7 augustus 1918), - Heemkundige Kring Denderland, 8, 2010, (4), p. 145-147.

TOYNBEE A. J., *The German Terror in France*, London, 1917, 212 p. (pp. 195-208 over Dendermonde en Aalst)

TRIEST H. & STRIJPENS H., *Maria Constantia Meersschaut van het 'Hofte Papegem', 1904-1934, Een bewogen historische periode: 1840-1934*, Lede, 2012

[UIT], *Uit het dagboek van Jozef Cool: de Grote Oorlog - 90 jaar later*. Tentoonstelling van 1 tot 16 november 2008, - Ken uw Dorp, 35, 2008, p. 53-71.

UYTTERSROT CLEMENS, *Het Aalsters frontblaadje "Kort en Bondig" en "Uit 't Land van Aelst"*, - *Mededelingen van de Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon*, 17, 1990, (1-5), p. 11-16, 39-41, 51- 54, 76-80 en 101-105.

UYTTERSROT M., *De rode roos in de vuist*, s.l., s.n., 2012

UYTTERSROT M., DE CLERCQ R. (1877-1932), - *Priester Daensvrienden*, 10, 1992, (2), p. 2-8.

UYTTERSROT M., *De belofte van pastoor Lauwerys en het oorlogsmonument aan de kerk van Mijlbeek*, - *Mededelingen van de Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon*, 20, 1993, (5), p. 85-93.

UYTTERSROT M., *De ontmoeting tussen pastoor Mistiaen en pastoor Lauwerys op 7 september 1914*, - Heemkundige Kring De Faluintjes, 10, 1997, (1), p. 92-93.

UYTTERSROT M., *Aalst en de Eerste Wereldoorlog: de strijd om Aalst - bloedige gevechten*, - *Mededelingen van de Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon*, 36, 2009, (3), p. 73-77.

UYTTERSROT M., *Vooruit, zaterdag 22 augustus - maandag 28 december 1914, De eerste vijf oorlogsmaanden in Aalst*, Aalst, uitgave in eigen beheer, 201468 p.

VANACKER D., *Het 14-18 boek. De kleine Belgen in de Grote Oorlog*, Zwolle, Waanders Uitgevers, 2006, 432 p.

VANACKER D., *Het activistisch avontuur*, Gent, Stichting Mens en Cultuur, 1991, 423 pp.

- VAN BIESEN F., *Het verhaal van Alfons De Wever uit Moorsel*, - Heemkundige Kring De Faluintjes, 21, 2008, (2), p. 244-252.
- VAN BRANDEN G., *Beschermingen: oorlogsmonumenten in Oost-Vlaanderen, -monumenten, landschappen en archeologie*, 29, 2010, (6, Binnenkrant), p. 5-9 (Aalst, Gavere, Geraardsbergen, Merelbeke, Ninove, Sin-Lievens-Houtem, Zottegem)
- VAN BREMPT P., *Het gedenkteken van de slachtoffers der beide oorlogen te Moorsel*, - Heemkundige Kring De Faluintjes, 6, 1993, (4), p. 248-250.
- VAN BREMPT P., *80 jaar geleden: het tweede jaar van de Grote Oorlog gaat in ...*, - Heemkundige Kring De Faluintjes, 8, 1995, (1), p. 14-17.
- VAN DE MAELE R.J., *De inhuldiging van het vaandel van de Nationale Strijdersbond in Baardegem (1930)*, Heemkundige Kring De Faluintjes, 24, 2011, (4), p. 398-399
- VAN DE MAELE R.J., *Plaatsen van herinnering. Over de betekenis van twee Aalsterse oorlogsmonumenten*, Het Land van Aalst, 64, 2012 (4), p. 261-304
- VAN DE PERRE A. (inl.), BROUCKE R., *Live and remember*, Heemkundige kring De Faluintjes, 23, 2010, (3), p.276-283, (4), p. 410-419 (gesneuvelden uit Moorsel in WO I)
- VANDEN BOSCH H., AMARA M., D'HOOGHE V., *Archievenoverzicht betreffende de Eerste Wereldoorlog in België*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2010, 1057 p., (Algemeen Rijksarchief Publicatie 4921)
- VANDEWALLE J. & DEMEURIE D., *Onderdak: over barakken en noodwoningen na WO I*, Diksmuide, Ijzerbedevaartscomité, 2006, 82 pp.
- VANDERBEKE G., *Jongerenkontestatie te Aalst. Van Aktivisme naar Vlaams Nationalisme: 1914-1923*, Gent, Universiteit Gent, 1973
- VAN DER BIEST U., *Duitse spionnen ?*, - Liniaal, 27, 2004, (4), p. 10-13.
- VAN DER HAEGEN M., *Otto Van der Haegen had Oost-Vlaamse roots*, - Jaarboek Heemkundige Kring De Oost-Oudburg, 48, 2011, p. 191-209.
- VAN DER HEYDEN A., *Oorlogskroniek der stad Aalst: de eerste maal, vier jaren lief en leed in de stad van Dirk Martens (1914-1918) toen de Duitsers ons land binnenvielen*, Aalst, Van der Heyden, 1976, 125 pp.
- VAN IMPE W., *11 november 1997 te Nieuwerkerken*, - Liniaal, 21, 1997-98, (2), p. 8-10.
- VAN GINDERACHTER M., *Het rode vaderland: de vergeten geschiedenis van de communautaire spanningen in het Belgische socialisme voor WO I*, Tielt, Lannoo, 2005, 493 pp.
- VAN LANGENHOVEN B., *Het "Beschermcomiteit der Noodlijdende Huishoudens"*, - Ken uw dorp. Tijdschrift van de Heemkundige Kring Lede, (22), p. 53-60.
- VAN LANGENHOVEN B., *Het oorlogsmonument op de Graanmarkt, - Mededelingen van de Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon*, 25, 1998, (4), p. 84-86.
- VAN LANGENHOVEN B., *Oorlogsmonumenten in de Denderstreek: een aanzet tot inventarisatie*, - *Ons Heem*, 52, 1998, (4), p. 198-216.
- VAN LANGENHOVEN B., *Oorlogsmonumenten, - Lede in de XXe eeuw. Jaarboek van het Leeds Genootschap voor Dialectologie en Cultuurgeschiedenis*, 1, 1998, p. 62.
- VAN LIL A., *Vragen aan onze lezers*, - Het Land van Aalst, 38, 1986, (2-3), p. 144.
- VAN NUFFEL P., *De Duitsers in Aalst*, Aalst, De Vooruitgang, 1921
- VAN NUFFEL P., *Gedenboek der slachtoffers gevallen tijdens de bezetting der stad Aalst en der stadgenooten, in ballingschap of tengevolge der Duitse barbaarsheid, bezweken in 1914-1918*, Aalst, Van Nuffel J., s.d.
- VAN NUFFEL P., *Schepen Désiré De Wolfen ons park*, Aalst, Van de Putte – Van Bocxstaele, 1931, 16 p.
- VANDENBOGAERDE S., *Een kijk op de administratief-rechterlijke organisatie van het Etappengebied tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Gent, UGent (onuitgegeven masterscriptie), 2010.
- VANNERUS J. (commencé par); TALLIER P.-A. (entièrement revu, complété et introduit par), *Inventaire des archives de la Commission d'enquête sur la violation des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre (1914-1926)*, (Archives générales du Royaume. Inventaires, 298), Bruxelles, Archives générales du Royaume, 2001, 178 p.
- VERLEYEN W. (o.s.b.), *Ooggetuigenverslag begin WO I te Moorsel*, - Heemkundige Kring De Faluintjes, 9, 1996, (3), p. 229-234.
- [VLUCHTEN], *Vluchten voor de oorlog: Belgische vluchtelingen 1914-1918*, Leuven, Davidsfonds in samenwerking met In Flanders Fields, Ieper en Tijdsbeeld, Gent, 2004, 143 p.
- Heemkundige kring de Faluintjes, *De Eerste en de Tweede Wereldoorlog in en rond de Faluintjes, catalogus van de tentoonstelling te Meldert*, Heemkundige Kring De Faluintjes, Meldert, 2004, 63 pp.
s.n., *Geschiedenis van het regiment en Guldenboek van de Verbroedering der oud-strijders van het 5de Lansiers 1914-1918*, s.l., s.d., 12 pp.
- WIJNANT C., *75 jaar geleden: op verkenning naar de frontstreek*, - Mededelingen van de Heemkundige Kring van Erpe-Mere, 34, 1994, (2), p. 35-36.
- WILLE D., *Meldertse helden uit de Grote Oorlog*, - Heemkundige Kring De Faluintjes, 8, 1995, (2), p. 128-138.
- WILLE D., *De Eerste en Tweede Wereldoorlog in en rond de Faluintjes*, Meldert, Heemkundige Kring De Faluintjes, 2004.
- WOESTE C., *Mémoires pour servir à l'histoire contemporaine de la Belgique. 1914 – 1921*, Brussel, L'Édition Universelle, 1937

COLOFON

Het educatieve luik kwam tot stand dankzij:

Prof. Dr. Sophie De Schaepdrijver

Titelverklaring tentoonstelling 'Tussen
Gemeenschap en Geweld, Aalst in de
Grote Oorlog' en algemene teksten
WOI in Aalst

Alain Vermeire

Hoogleraar lerarenopleiding lager onderwijs
Odisee campus Aalst

Wouter Van der Spiegel

Leraar secundair Sint Maarteninstituut
Aalst

Leen Van Bavegem

Lerares secundair Sint-Jozefscollege Aalst

Nancy Renier

Lerares secundair Atheneum Aalst

Mike Claeys

Woord Omhoog

Chris De Deyn & haar rappers

Juf & leerlingen uit het 4e leerjaar
van VBS de Vlieger in Hofstade

Liesbeth Bonner

Grafisch ontwerp

Rik Vermeir

3D- animator

Steven De Ridder

Aalst Punt Tévé

Manu Jouret

Aalst Punt Tévé

Bram Goots

Fotograaf

Jasmine Verbeke

Edutainer
't Gasthuys - Stedelijk Museum Aalst

Michel Iqual

Archivaris Stadsarchief Aalst

Jeroen Meert

Archivaris Stadsarchief Aalst